

Учешће бригаде у угушењу контрареволуције на Косову и Метохији

Контрареволуција је понела

Наоружане банде, које су крстариле по Ругови и неким другим општинама Пећког среза и околних срезова (источки, подримски, ђаковачки), у почетку су избегавале сукобе са јединицама Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, нису изводиле неке веће акције. Банде су углавном по селима наговарале становништво да се не одазива мобилизацији, да не извршава обавезе у давању хране, одеће и обуће за потребе војних јединица и за помоћ Црној Гори, да не предају оружје и муницију и да не извршавају друге наредбе народне власти. Сваког тренутка могле су да се уједине, да се још боље организују и ступе у оружану акцију против јединица Прве косовско-метохијске ударне бригаде.

Због свега тога, а оцењујући да снаге Прве косовско-метохијске НОУ бригаде нису довољно јаке да држе под контролом целу територију Пећког среза, штаб бригаде је предложио Оперативном штабу НОВ и ПО за Косово и Метохију да пошаље као појачање и друге војне јединице.

Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију, крајем новембра 1944, указао је организацијама на терену и војним командама да су се појавиле „извесне групе и одреди Албанаца“ који нападају поједине јединице НОВЈ, мобилишу Албанце и говоре народу како групе треба „да се чувају“ док у Области не дођу „Енглези или Турци“. Скренуо је тада пажњу и да на Косову и Метохији има мало снага с којима би се спровеле ефикасне мере за очување реда и мира, да су снаге које се мобилишу „често несигурне и недовољне“.

У то време Други четнички косовски корпус, којим је командовао Жика Марковић, иако је био у опадању (крајем новембра 1944. бројао је око 900 четника) настојао је да искористи слабости снага НОВЈ и представљајући се као „југословенска војска у отаџбини“, желео је да се прикаже као „партнер“ који хоће да сарађује са НОВ Југославије „против одметнутих Албанаца“. Ова четничка намера била је, наравно, осујећена.

Још за време боравка бригаде у Пећи, у Прву косовско-метохијску НОУ бригаду долазили су чланови Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију: Павле Јовићевић, Исмет Шаћири, Крсто Филиповић. Они су редовно и штабу и партијском бироу бригаде

преносили оцене Обласног комитета КПЈ о ситуацији на Косову и Метохији, реалне и углавном неповољне. Руководиоци бригаде обавештавали су их о стању у бригади и у пећком срезу, па су се тако усклађивале оцене о ситуацији на терену.

Ови разговори чланова штаба бригаде са члановима Обласног комитета КПЈ, имајући у виду оно што ће се дешавати наредних месеци на Косову и Метохији, били су од посебног значаја.

Стање на Косову и Метохији, непуних месец дана после ослобођења, по оцени Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, која је била пренета партијској организацији и целокупном борачком саставу Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, није било задовољавајуће.

Узроке таквог стања Обласни комитет је налазио и у раду партијске организације у Области за време окупације: изузетно тешке услове за рад партијске организације, која је добрим делом била и разбијена, окупатори и њихов апарат задавали су јој ударац за ударцем, оно што је остало од партијске организације није било међусобно добро повезано, обласно руководство није имало везе са вишим партијским форумима, што је условило његово несналажење и довело до низа озбиљних политичких грешака у спровођењу партијске линије, незадовољавајући национални састав партијске организације, која је била највећим делом састављена од Срба и Црногораца, што је водило секташтву према албанским масама, у многим општинама па и срезовима нису постојале ни партијске нити скојевске организације и др.

Али, појавиле су се крупне слабости у раду партијске организације на терену и у војним јединицама после ослобођења области, затим у раду народне власти, команди места, подручја и других организација.

Албанско становништво на Косову и Метохији, због недовољне ширине и развијености НОБ-а, утицаја окупатора, као и слабости у раду партијских организација, није имало прилику да види на делу НОВ Југославије. Под утицајем пропаганде окупатора и његових слугу бегова, барјактара, крупних трговаца и сличних елемената, већина албанских маса није имала поверења нити симпатија према народноослободилачком покрету. До народа раније није допирала идеја народноослободилачке борбе, а кратко време које је протекло од ослобођења Косова и Метохије није било довољно да битније измени такво стање. И раније, а и после ослобођења, мало се радило на раскринкавању непријатеља и других противника НОБ-а, па је домаћа реакција била још увек јака, а већина албанског становништва била је под њеним утицајем. Том заведеном народу ставови домаће реакције су и месец дана после ослобођења били ближи од ставова активиста народноослободилачког покрета.

Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију у својим оценама конкретно је наводио да у албанском народу и даље имају утицај

окорели иредентисти, који су били и остали непријатељи нове Југославије, њене војске и нове народне власти. Суштински се ни по чему нису разликовали од оних иредентиста ни присталице Друге призренске лиге, нарочито остаци руководећих форума који су били организатори борбе против НОВЈ и носиоци отпора против свега што су са собом доносиле јединице НОВ Југославије. Међу непријатељима који су имали утицај у албанском народу биле су и присталице Бали Комбетара и слични елементи, који су се само по имену разликовали од претходних.

Посебно место међу непријатељима, по оценама Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, заузимао је Гани-бег Црноглавић (Кријези), коме је углед донекле био сачуван јер се није копромитовао директном сарадњом са окупатором. Повремено је водио и борбе против окупатора. Иако је живео на територији Југославије, изјаснио се за сарадњу са Ослободилачким фронтом Албаније, а практично је такву сарадњу бојкотовао, па је тако вешто маневрисао избегавајући да се изјасни о новом стању на Косову и Метохији. Као и пре рата, одржавао је и даље врло присне везе са британским тајним службама.

Још раније је Обласни комитет КПЈ истицао да је страх од помена Југославије у албанском народу толики да су и комунисти - Албанци избегавали да помену име Југославије. Обласни комитет констатовао је да се у том погледу ништа битније није изменило.

Према мишљењу Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, шовинизам је раширен у широким народним слојевима и то пре свега код Албанаца, а има га и код Срба и Црногораца, па и код чланова КПЈ и СКОЈ-а.³²³⁾

Непријатељски елементи уочи одлучујућих борби за ослобођење Косова и Метохије свесно су причали о „словенској, комунистичкој опасности“, плашили заведене и уплашене Албанце да их чека „освета“ Словена, да им предстоје „црни дани“ и друге „недаће“ које ће их задесити доласком партизана. Тиме су унапред осујетили сарадњу јединица НОВ Југославије и Албанаца на Косову и Метохији.

Оружане квислиншке формације, које су предводиле окупаторске слуге и други реакционари, у борби са јединицама НОВ Југославије и НОВ Албаније нису биле уништене него само делимично разбијене. Војници тих формација разишли су се кућама. Пошто су се вође тих формација склониле по селима, постојала је стална опасност од поновног организовања таквих формација онда када непријатељски елементи оцене да је то потребно и могуће.

Опасност да се ти непријатељски елементи повежу са новим снагама у иностранству и да дојучерашње савезнике Немце, замене

Тада је на Косову и Метохији, на терену и у војсци, радило око 650 чланова КПЈ, од тога само 150 Албанаца и око 1.800 чланова СКОЈ-а.

новим савезницима из неких западних земаља да против народно-слободилачке војске Југославије и народне власти почну да примењују нове облике борбе који ће одговарати новонасталој ситуацији, постојала је све већа.

Главна настојања непријатељских елемената из редова Албанца, почетком децембра 1944, била су усредсређена на спречавање сакупљања оружја које се налази у народу, тј. да се то оружје прикрије и сачува по сваку цену. Сваки погрешан корак неког борца или несретно спровођење мера војних и цивилних власти, албански реакционари су користили да заоштре ситуацију, да изазову анархију. Томе су много доприносили и четнички и други непријатељски елементи из редова Срба и Црногораца, чије су се идеје и пароле и те како осећале на терену.

Ни нови органи народне власти, народноослободилачки одбори, због таквих прилика и за тако кратко време нису могли да остваре добре резултате. Народноослободилачки одбори - месни, градски, срески - формиран су на брзину од разних, често непроверених људи. Све што су народноослободилачки одбори радили било је формално. Њихова права суштина - као органа нове пародне власти - још се није осећала, нису имали ауторитет.

Таква ситуација се осећала и у раду команди места. Због мобилизације коју је требало да спроводе, реквизиције и других мера које оне предузимале а које нису ни довољно ни политички објашњаване па ни схваћене, у албанском народу је према командама места постојала велика одбојност.

У таквој ситуацији на Косову и Метохији, комунисти и на терену и у војсци морали су да раде и да поправљају стање које је било веоматешко и које се сваког часа могло још више погоршати.

Задаци које је одредио Обласни комитет КПЈ за Косово и Метохију били су обавезни за све комунисте, према томе и за све борце Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

У погледу војних задатака које је одредио Обласни комитет КПЈ, један њихов део односио се на оно што треба да уради Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију.¹²⁴

Пошто су јединице бројчано из дана у дан нарастале, обавеза комуниста је била да што пре оспособе нове војне и политичке кадрове.

¹²⁴ Тај штаб требало је оспособити кадровима да би боље руководио већим војним јединицама; војне снаге на Косову и Метохији су још слабе, неискусне и недовољне да озбиљније промене ситуацију у Области, па треба тражити и нове додатне снаге; јединице НОВ Албаније, које су, по одобрењу Врховног штаба НОВ и ПО Југославије могле и да мобилишу Албанце у Метохији, нарочито оне који нису хтели да улазе у јединице НОВ Југославије (у албанске бригаде су ступили и неки људи који су окрвавили руке против НОП-а), требало је упутити на другу страну јер није упутно да се употребљавају у борби против наоружаних одметничких албанских банди; да се предузме све да и руководиоци у косовско-метохијским јединицама што пре добију чинове (јер постојеће стање утиче негативно на војне и политичке руководиоце у тим јединицама), као и за њихова одликовања.

Комунисти из војних јединица били су обавезни да што више помажу нове органе народне власти, команде места, позадинске страже и др., како би народне масе схватиле да народноослободилачки одбори нису пролазна власт, већ власт народа која треба да савладава све тешкоће које притискају и Албанце и Србе и Црногорце, која треба да обнови и нормализује целокупни политички, привредни, просветни и друштвени живот (саобраћај, трговину, рударство, занатство, школство и др.)-

Другим речима, комунисти у војним јединицама, поред рада у војсци, морали су заједно са комунистима на терену да заинтересују и покрену масе за решавање политичких, друштвених, економских и других питања.

У оцени стања и задацима комуниста, Обласни комитет је изложио и ставове о актуелним питањима: о аграрном питању (повратак насељеника, ревизија права на земљу), о слободној употреби оба језика - српско-хрватског и албанског, о обавезној администрацији на оба језика, о употреби албанске заставе, о спровођењу амнестије и др.

Обласни комитет КПЈ обавезивао је комунисте да се залажу за правилан однос јединица НОВЈ према народу, како би народ, Албанци посебно, НОВЈ осетили као стварне ослободиоце, јер ће се тиме најбоље сузбијати шовинизам, а шовинисти разобличити као народни непријатељ.

Обласни комитет КПЈ детаљно је разрадио и став у погледу Албанаца који су поседовали оружје. Комунисти, укључујући и оне у војним јединицама, били су дужни да га доследно спроводе:

а) Албанце не треба одмах разоружавати него их пре свега мобилисати у НОВЈ и тако им омогућити да са оружјем које поседују учествују на фронту који се налази ван Косова и Метохије у борби против окупатора, а за дефинитивно ослобођење земље.

б) После извршене мобилизације прићи сакупљању оружја од оних који нису мобилисани - али тако да се притом не испоље слабости.

ц) Немилосрдно уништавати центре где се окупљају наоружане банде које се спремају да воде борбу против НОВ и нове власти.

Обласни комитет КПЈ је сматрао да ће таквим радом и правилним објашњавањем народноослободилачке борбе и линије народноослободилачког покрета комунисти постепено остваривати свој утицај у народу, у првом реду албанске националности.

Но, прилике на терен у целој области, па и у деловима где се налазила Прва косовско-метохијска НОУ бригада и даље су се погоршавале и поред напора који су комунисти и бригада улагали да се ситуација смири и нормализује.

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију је 4. децембра, као одговор на примедбе о свом раду, послао опширан извештај Главном штабу НОВ и ПО Србије о стању на Косову и

Метохији.³²⁵⁾ На терену Космета, каже се у овом извештају који су потписали заменик команданта Оперативног штаба за Космет Милутин Павличић и политички комесар Крсто Филиповић, налазе се шиптарске банде које воде разни реакционари и зликовци који су успели да до данас измакну. Те су банде отпочеле оружану активност.²⁶⁾

У извештају су наведени и терени на којима банде оперишу: Дреница, са штабом одметника, радио-станицом, а претпостављало се да се тамо налази и неколико Немаца, затим, Карадак, Урошевац где су банде нападе 2. децембра Другу косовско-метохијску НОУ бригаду и нанеле јој озбиљне губитке, Јаћево где су банде водиле борбу са јединицама 46. дивизије НОВЈ. У осталим деловима Косова и Метохије: срезови пећки, источки и вучитрнски, мање наоружане групе нападале су курире, српски живаљ, кидале телефонске везе и сл. На терену Косовске Митровице и Подујева деловали су четници који су, камуфлирани као партизани, нападали албанске куће и повезивали се са руководиоцима банди.³²⁷⁾

Скоро све водеће личности старог фашистичког апарата налазиле су се на терену Косова и Метохије, међусобно су повезане, повезују се са новим оружаним групама и групицама, позивају албански народ у борбу против нове народне власти и како да јој онемогуће успостављање реда и мира.³²⁸⁾

²⁵⁾ Осећајући озбиљност ситуације на Косову и Метохији, и Главни штаб НОВ и ПО Србије, под чијом се командом налазио Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, односно његов командант Коча Поповић, први пут је затражио да буде упознат са ситуацијом на Косову и Метохији и то, како је подвучено у телеграму бр. 46 од 1. децембра 1944, „редовно, подробно и благовремено“ о свим питањима војске и операција као и о организацији војне и народне власти и уопште о политичкој ситуацији.

Пошто је из првих контаката добио неповољну слику о раду Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, Коча Поповић је од тог штаба пре свега тражио да буде што „оперативнији“.

Командант Главног штаба НОВ и ПО Србије је 1. децембра 1944. прецизно захтевао да се главни штаб радио-везом свакодневно обавештава „о свим најважнијим питањима и догађајима“, а периодично и детаљно писменим извештајима, да се много већа пажња посвети „јасноћи садржине телеграма“ да се тачно јави „где се налази и у којој јачини наоружане шиптарске групе на Косову и Метохији“, да се јави распоред снага НОВЈ на Косову и Метохији, какве су намере Оперативног штаба и предлог у том погледу.

Директива Главног штаба НОВ и ПО Србије, коју је потписао командант Коча Поповић у вези са ситуацијом на Косову и Метохији била је кратка и јасна, а гласила је: „Приступите најенергичније чишћењу у разоружању шиптарских банди... За тај задатак употребите 22. и 46. дивизије, које смо ослободили за сада свих других задатака.

Треба радити брзо и због тога што се 22. дивизија неће дуго задржавати код Вас. Коча Поповић је даље саветовао Оперативном штабу да се на Косову и Метохији „чим будете способни за то“, објави општа мобилизација људства од 17 до 30 година.

Главни штаб НОВ и ПО Србије поново је поручио Оперативном штабу да користи присуство 2. и 46. дивизије на Косову и Метохији „за учвршћивање јединица и сређивање прилика на Космету“ јер ће од краја децембра 22. дивизија прећи на други терен.

²⁶⁾ Зборник, том. 1, књ. 15, док. 129.

¹²⁷⁾ Исто.

³²⁸⁾ Исто.

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију инсистирао је да се енергичним нападом разбију центри и главна упоришта наоружаних банди и ликвидирају сви они који покушају или буду дали отпор. Израђен је и план о чишћењу Дренице, главног непријатељског упоришта.

У заповести Оперативног штаба" НОВ и ПО за Косово и Метохију, од 2. децембра 1944, за уништење балистичких банди у Дреници^{329>} изнети су подаци о непријатељу. То су биле групе које предводе Мехмет Градица и које према незваничним подацима броје око 700 наоружаних људи, затим мање групе које предводе разни зликовци, уз напомену да је цело подручје Дренице наоружано. Одређен је задатак јединицама да од 5. до 12. децембра изврше чишћење терена „уништавајући наоружане банде и разоружање свих оних који добровољно не прилазе нашој војсци на подручју Дренице".

Терен Дренице, предвиђен за чишћење од наоружаних банди, прецизно је обележен, а свакој јединици је одређен део терена на којем треба да дејствује.^{131"}

Заповест је предвиђала да непријатеља који буде давао отпор треба жестоко и одлучно напасти и уништити, а заробљене војнике и официре спроводити Оперативном штабу. Кад се овлада тереном, на њему ће се разоружати „само непријатељски расположени елементи", мобилизација ће се спроводити „на принципу добровољности", а оне који не желе да приђу НОВ треба „таксфе разоружавати".³³¹⁾

У заповести су се налазиле и неке појединости: куће из које се пуца и даје жесток отпор имају се сматрати бункером, паљевине села вршити само онда „и то по одобрењу штаба бригаде" кад се утврди да село даје отпор, имовину зликоваца конфисковати „остављајући најнужније за потребе преосталих планова породице", обављање масовне пропаганде на читавом терену путем митинга, конференција, формирање НОО тамо где их нема и др.³³²⁾

„Како у току борбе тако и у току рада на новоовладаном терену, ниједан борац нити руководиоца не смије повриједити обичаје и ред шиптарског народа. Сви руководиоци а посебно штабови бригада биће одговорни ако борци буду вршили пљачке, насиље и самовољно злостављање становништва".³³³⁾

На крају заповести је речено да штабови бригада треба да упозоре све руководиоце и борце „на веома велики значај ових операција за даљи развој братства и јединства народа Косова и Метохије. Како је ово прва акција такве природе потребно је

¹³¹⁾ Зборник, том I. књ. 19, док. 211.

³³⁰⁾ Исто.

¹³¹¹⁾ Исто.

³³²⁾ Исто.

³³³⁾ Исто.

уложити највећи труд да се постављени задаци изврше у свему онако како је то било постављено овом заповешћу. Од успеха и правилног вођења ових операција зависи и развијање наших даљих операција на осталим секторима Косова...⁴⁾

После чишћења Дренице и ликвидирања групе око Урошевца, неке косовско-метохијске јединице треба прабацити ван Косова и Метохије, како би се на тај начин омогућило да се непроверено људство покаже у борби против непријатеља, као несигурно уклонити са овог терена..." и „потпуно разоружање свега онога што не дође у војску”³³⁵⁾

Према процени Оперативног штаба, изнетој у извештају Главном штабу НОВ Србије, почетком децембра на већем делу Косова и Метохије спроводиће се мобилизација на добровољној основи а „шира”, такорећи потпуна мобилизација „моћи ће се спровести у срезовима ђаковачком, ораховачком, шарпланинском, горским и у једном делу среза пећког”³³⁶⁾

Тада се под командом Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију налазило шест бригада и два одреда са око 11.000 бораца „од којих је новомобилисаних Шиптара преко 4.000”, који нису проверени кроз борбу. Поменуто је да је исто толики број и новомобилисаних Срба и Црногораца „који су непроверени и један приличан број је био настројен четнички, а данас су шовинистијски] расположени..”³³⁷⁾

Да би се поправила ситуација у овим јединицама, Оперативни штаб је тражио већи број кадрова „као и много боље наоружање”, јер је „ударна снага” ових јединица прилично слаба, наоружана старијим пушкама разног порекла са недовољно муниције, на бригаду просечно долази по 15 пушкомитраљеза а на пушкомитраљез по 200 до 400 метака, мали број бацача са мало муниције и свега два брдска топа.³³⁸⁾

Поред косовско-метохијских у то време у Области су се налазиле и друге јединице: 46. српска дивизија, једна бригада 22. српске дивизије и три бригаде НОВ Албаније, са око 6.000 бораца.

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију је био мишљења да те кроз оружане акције непроверене косовско-метохијске јединице нису сигурне, а чишћење терена изискује јаче снаге, па је због тога молио Главни штаб НОВ и ПО Србије да упути „неколико добрих бригада, поред јединица 22. дивизије које би требало да се врате на наш терен”.

Оперативни штаб је извршио прегруписавање јединица и са њима је успостављена редовна веза па је био „у могућности” да

³³⁴⁾ Исто.

³³⁵⁾ Зборник, том I, књ. 15, док. 129.

³³⁶⁾ Исто.

³³⁷⁾ Зборник, том, I књ. 15, док. 129.

³³⁸⁾ Исто.

редовно обавештава „о војно-политичкој ситуацији и стању јединица“..³³⁹⁾

Међутим, у току спровођења акције за чишћење Дренице, 8. децембра 1944, Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију био је принуђен да изда нову заповест штабовима подређених јединица за запоседање нових положаја.³⁴⁰⁾

У новој заповести истакнуто је да „без обзира на садашњу неактивност шиптарских банди не треба заборавити да се оружје налази у масама и да реакција није дотучена“, па се бригадама препоручује будност на својим секторима и спремност „да се увијек буде готов за дејство против банди“.³⁴¹⁾

За разлику од претходне, од 2. децембра, ова нова заповест била је упућена и Првој косовско-метохијској бригади, која се, како је прецизирано у заповести, налазила на сектору „Пећ - околина“. По њој, бригада је добила следећи задатак:³⁴²⁾

„Пријемом ове заповести сви штабови бригада (I, II, III, IV, V, VII косметовска бригада), Источки партизански одред, Пета дивизија НОВ Албаније, 46. дивизија НОВЈ³⁴³⁾ бригаде 22. дивизије са својим јединицама - запосешће секторе одређене овом заповешћу (Прва косовско-метохијска НОВ бригада сектор Пећ - Исток са околином - прим. аутора) у циљу овладавања тереном и учвршћивања народне власти, онемогућујући рад фашистичких помагача, разбијањем њихових банди, док ће јединице радом и држањем настојати да развијају и учврсте братство и јединство народа Космета..“^{34 ^}

У заповести су, поред старих, дате и нове директиве и објашњења; разоружавање оних наоружаних људи који не желе да уђу у састав јединица НОВЈ треба објашњавати потребом оружја за фронт ради одбране интереса народа Косова и Метохије, за борбу против издајника и фашиста; позивање свих села да откажу гостопримство бандама, а она села које их примају треба кажњавати.^{34:1)}

Све до 17. децембра 1944, када је Оперативни штаб НОВ за Косово и Метохију доставио нови извештај Главном штабу НОВ

³³⁹⁾ Исто.

³⁴⁰⁾ Зборник, ТОМ I, књ. 19, док. 212, стр. 474-750.

³⁴¹⁾ Исто.

³⁴²⁾ Заповест је написана само неколико дана пошто су оружане банде напале Урошевац.

³⁴³⁾ Јединице ове дивизије које су се тада налазиле на сектору Липљан - Приштина - Дреница - Велика Слатина, према извештају штаба дивизије - Зборник, том I, књ. 15, док. 169 у периоду од 27. новембра до 12. децембра 1944. извршила је две офанзивне операције у току којих су, између осталог, ослобођене три општине „које су још држале наоружане арнаутске банде“, непријатељ је имао 400 мртвих, заплењено од непријатеља 338 пушака, 25 пиштоља, два пушкомитраљеза, неколико хиљада метака, а јединице дивизије имале су седам мртвих и 15 рањених - (прим. аутора).

³⁴⁴⁾ Зборник том I књ. 19 док. 212.

³⁴⁵⁾ Исто.

Србије, до одлучујућег обрачуна између јединица НОВЈ и наоружаних банди још није дошло.'

До тада, албанске банде на Косову и Метохији нису биле уништене, кретале су се „и у већим групама“ на Скопској Црној Гори, Жеговцу, Црнољеви, а „јаче групације у дреничком срезу, северно и јужно од пруге Пећ - Приштина“. Групе четника Жике Марковића налазиле су се на простору Рогозне и Козјаке одакле су одржавале везе са Косовом и Метохијом. Ипак, Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију у овом извештају тврдио је да расположивим снагама које се налазе на Косову и Метохији може ликвидирати непријатеља „сводећи га на групице најокорелијих зликоваца“.³⁴⁷⁾

Поред тога, у Качанику, Урошевцу и Гњилану налазиле су се македонске бригаде 41. дивизије, а на територији Бујановца, Прешева, Куманова још једна македонска дивизија, па је Оперативни штаб предложио да би било добро ако би се и те јединице у тим местима „активизирале за чишћење шиптарских банди у својим рејонима“.^{4м}

Акција за прикупљање оружја на терену „с обзиром на количину оружја коју имају те масе није дала жељене резултате“.³⁴⁹⁾

У седам косовско-метохијских бригада просечно се налазило по 2.200 бораца, а могле су се формирати још две бригаде. Стање у бригадама није било задовољавајуће јер су „сада створене и тек се ради на организовању и учвршћивању“, а „људство политички мало свесно и без искуства у борби“.³⁵⁰⁾

Створене су команде места, а њихов неуобичајено велики број објашњавао се недостатком других власти и „ради лакшег чишћења терена и бржег свршавања послова око комуникације, мобилизације и веза“, као и да су те команде привременог карактера, те „после извршења задатака прикључиће се већем центру“.

Санитетска служба била је доста слаба, формирана је општа болница у Призрену са 200 кревета, а у свим центрима образоване су војне болнице, у бригадама са тек оформила санитетска служба. Интендантска служба била је „прилично“ организована и у војним јединицама и у командама места, исхрана војске организована добро, а одећа и обућа бораца била је слаба, обавештајна служба организована је у свим јединицама (веза у јединицама се одржава радио-путем, телефоном и куриром), судови нису још формирано.

Оперативни штаб за Косово и Метохију није одговарао задацима који су били пред њим „и није давао слику једног штаба“, а

³⁴⁷⁾ Зборник, ТОМ I, књ. 15, док. 187.

³⁴⁸⁾ Зборник, ТОМ I, књ. 15, док. 187.

³⁴⁹⁾ Исто.

³⁵⁰⁾ Исто.

³⁵¹⁾ Исто.

³⁵²⁾ Зборник, ТОМ I, књ. 15, док. 187.

разлог што није постигао веће успехе је у томе што је дошло до наглог стварања слободне територије, што је под командом имао девет бригада, 20 команди места, што нема довољан број политичких руководилаца у јединицама и командама места, што штаб није попуњен. Стога је Оперативни штаб предложио Главном штабу НОВ и ПО Србије да се формирају три дивизије, за које су неопходни начелници штабова, два команданта, полигички комесари, начелници штабова бригада, пет команди подручја, да се организују курсеви за оспособљавање војних и политичких кадрова и сл.³⁵²⁾

У новој наредби Оперативног штаба, од 20. децембра, каже се о непријатељу да су „банде“ у опадању и у дефанзиви, „већином у мањим а ређе у већим групама“ налазе се у дреничком срезу, гшанинама Чичевици, Жеговцу и планинским местима око Језераца и падинама Кознице.³⁵³⁾

Истиче се да сви Шиптари који нису чинили злочине желе да се врате својим кућама „јер виде развој ситуација у нашу корист“.³⁵⁴⁾

За четнике је речено да се налазе између Рогозне и Козјака и да су повезани са реакцијом на Косову и Метохији, те да „имају тенденцију да се преко наше територије пребаце за Албанију“.³⁵⁵⁾

Све те „банде“, иако мале, представљају опасност и за наше војне јединице и за општи поредак на Космету, јер ометају правилан рад војно-позадинских власти.³⁵⁶⁾

Убрзо се показало да процене Оперативног штаба у погледу бројчане снаге оружаних банди нису биле тачне.

Поново је наређено да се све снаге „активирају за уништење непријатеља“, да у својим рејонима развијају планску делатност, имајући при том пуну иницијативу.³⁵⁷⁾

Банде се морају „изоловати од народа, уништити и омогућити војно-позадински рад на Косову и Метохији“.³⁵⁸⁾

Првој косовско-метохијској НОУ бригади је нарађено да пође из Пећи:

„I косметовска бригада (жељезничка станица Дреница) са рејоном дејства северно железничка пруга а источно гребеном кота 822, 805, 808, 667, Голеш (триг. 1019) 882, 773, 677, 805 на коту 1002, село Ронце, укључујући села Блаце, Остозуб, а остало границе III и IV бригада, поред тога да привуче грађу за оправку железничких и колских мостова, да успостави дуж железничке пруге телефонски саобраћај и повеже се са IV бригадом у Приштини“.³⁵⁹⁾

³⁵²⁾ Зборник, том I, књ. 15, док. 1887.

³⁵³⁾ Зборник, том I, књ. 19, док. 213.

³⁵⁴⁾ Исто.

³⁵⁵⁾ Исто.

³⁵⁶⁾ Исто.

³⁵⁷⁾ Исто.

³⁵⁸⁾ Исто.

³⁵⁹⁾ Исто.

Догађаји су врло брзо показали да је бригади било много потребнија муниција и боље наоружање и да неће имати времена да привуче грађу за оправку железничке пруге, мостова и за успостављање телефонске везе дуж пруге на којој иначе није било саобраћаја.

Покрет за Дреницу

Штаб Прве косовско-метохијске НОУ ударне бригаде, 18. децембра добио је наређење да припреми бригаду за покрет, а смениће је Четврта косовско-метохијска НОУ бригада.

Следећег дана у Пећи је почела мобилизација свих грађана од 17 до 30 година, иако су мобилисани испољавали извесно незадовољство, она се и поред тога успешно спроводила.

У заповести Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију од 20. децембра наређено је да све јединице почну акцију против наоружаних банди 26. децембра. До тог дана јединице су морале да прикупе податке о непријатељским снагама, њиховом наоружању и кретању.

ГТрепоручено је да бригаде дејствују по батаљонима и четама, организованањем потерних одељења, контролишу целокупне територије, нарочито села, али све то да се ради тако да се „јединице НОВЈ не преморе“. Акција коју започињу треба да представља „низ непрекидних смишљених операција до коначног докрајчивања непријатеља“.

Поучен ранијим искуством, Оперативни штаб је наредио да се не сме дозволити слабљење гарнизона у градовима, да градови и поједина места морају бити добро обезбеђени.

Припреме за покрет нису измениле свакодневни рад у Првој косовско-метохијској НОУ бригади. Јединице су и даље сваког јутра излазиле на занимање. Комесар Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, Крсто Филиповић, боравио је у Пећи 21. децембра, а 22. децембра одржао је састанак са штабом бригаде, на којем су претресани војни и политички рад бригаде за време њеног боравка у Пећи, као и сви проблеми и спорови који су се појавили приликом блокаде и претреса Пећи, 10. децембра. На том састанку разговарало се веома конкретно о испољеним слабостима. Рад бригаде, политички и војни и у целини, био је позитивно оцењен.

Из Пећи су, по наређењу Оперативног штаба, отишли на друге дужности политички комесар бригаде Митар Радусиновић, заменик команданта бригаде Здравко Зоговић, командант батаљона Вељко Мирјачић и Гојко Меденица, комесари батаљона Станислав Грковић и Миле Ристић Ћуска, помоћници политичког комесара батаљона Миле Драгићевић Жути и Драги Филиповић командир чете, Драшко Вукић, заменик политичког комесара чете Драгомир Вуковић Чича и Влада Поповић и други.

Јединице Прве косовско-метохијске бригаде отпочеле су, 24. децембра, покрет из Пећи у правцу Дренице. Два батаљона - Други и Трећи дошли су на зборно место, на пећку железничку станицу. Месец дана бригада је провела у Пећи и својим радом стекла је поверење и љубав становништва, а у њу из овог места ступило много бораца, посебно омладинци (Босиљка Бецић и друге које су као илегалке радиле у НОП-у).

На платоу испред железничке станице постројени борци бригаде били су изненађени када су угледали младу чету „од двадесетак дечака од 12 до 15 година, који су саопштили команданту бригаде да су одлучили да се као „чета" прикључе бригади и да са бригадом пођу у Дреницу. Сви су до тада живели у Пећи и још пре ослобођења на разне начине помагали народноослободилачки покрет.

Нико из штаба бригаде није био обавештен о постојању „Младе чете" нити да пионири намеравају да ступе у редове бригаде.

Млади борци наоружали су се оним што им је дошло до руке: било их је са кратким италијанским пушкама, пиштољима, једном или више бомби, а било је и оних без оружја.

Штаб бригаде настојао је да убеди пионире да се врате кућама, да је почела зима, да нису добро одевени ни припремљени за зимске услове, да бригада нема на располагању одећу, да ће у Дреници бити тешко и одраслима, да ће борбе против непријатеља потрајати, па ће и у пролеће моћи да се прикључе бригади...

Пионири су били упорни, нису хтели да одустану од одлуке коју су донели. Некима од њих је већ по неко од најближих погинуо у борби - отац, брат, сестра-па су са поносом говорили да морају да наставе пут којим су ишли њихови најближи, да неће да чекају...

Када су их мајке плачући преклињале да се врате кућама, неколико пионира је то тешка срца прихватило, а штаб бригаде је био принуђен да попусти, па је остале пионире - Душана Бобичића, Сања Влаховића, Миљу Влаховић, Гаја Вулетића, Миша Вујовића, Невенку Вучић, Персу Дракулић, Мишка Драгишића, Ђокицу Ђорђевића, Жарка Јокића, Аца Јоцкића, Сапа Милића, Меда Микетића, Данила Микетића, Мила Радовановића и др. - распоредио као курире у штабу бригаде и штабовима батаљона. Штабовима је скренута пажња да воде рачуна о пионирима, да их чувају и не излажу опасностима. На жалост, у борбама које су уследиле, а поред свега неки од пионира учествовали су и у првим борбеним редовима, па су и гинули (Миља Влаховић, а од заробљених рана умро је нешто касније Сапо Милић).

Дреница је територија која одваја Косово од Метохије. Простире се на северу скоро до села Ракош и Ђураковац, а на југу до Ораховца и Суве Реке, на северозападу до Косовске Митровице а на југозападу до Вучитрна, Косова Поља, Липљана и Урошевца.

Дужином овај простор износи приближно 140, а ширином око 40-50 километара.

Терен је углавном брдовит, са нижим планинама, (највиша је Чичавица-око 1100 метара надморске висине), које се наслањају на оне више и високе са којима се граничи Дреница. Поред већих села која се налазе поред железничке пруге Рећ-Косово Поље, на овом терену раштркано је стотинак малих села, засеока, махала, па и усамљених кућа. Сва су углавном у подножју брда и планина.

Готово све куће у Дреници имају мале прозоре, који више служе за осматрање околине, а у случају потребе и за пушкарнице, него за неке друге кућне потребе.

Још пре првог светског рата, а нарочито у току тог рата, па све до 1924, када су војска и жандармерија краљевине СХС ликвидирале познатог одметника Азем Бејту и његову добро ораганизовану групу и омогућиле успостављање ондашње државне власти на тој територији, Дреница је, због низа повољних географских услова, представљала центар одметништва и пружања отпора свакој власти, сем оној фашистичкој за време окупације.

Када су 1941. била попаљена насељеничка села, у Дреници су углавном остали да живе Албанци. Велики број њих учествовао је у квислиншким формацијама које су оснивали окупатори. После капитулације Италије, оружани одред министра унутрашњих послова такозване „слободне и неутралне Албаније“ Џафера Деве - „Ређимент Косова“,³⁶⁰ био је добрим делом састављен од људства из Дренице, а то се може рећи и за састав СС дивизије „Скендер-бег“ коју су Немци створили од припадника албанске народности у Југославији.

Становништво Дренице је са нескривеним нерасположењем и неповерењем дочекало јединице НОВЈ - бежало је из кућа, одбијало да преда оружје и муницију, скривало наоружане групе испред потера које су предузимале поједине јединице НОВЈ и које су завршаване неуспешно. Народна власт није функционисала, владала је својеврсна анархија коју су подстицали некадашњи функционери који су служилиокупатору, а сада су се скривали и припремали на борбу против нове власти у Дреници и Метохији уопште.

Прва косовско-метохијска бригада добила је задатак да такво стање у Дреници ликвидира и створи нормалне услове за живот на том терену.

Због одласка великог броја руководилаца из бригаде, у саставу штаба бригаде, штабова батаљона и команди чета пред полазак за Дреницу извршене су велике промене.

Састав штабова и команди није био потпун ни у Пећи нити касније у Дреници и често се, нарочито у периоду јануар-фебруар

Овај одред је употребљаван искључиво за борбу против партизана и за репресалије против присталица народноослободилачког покрета, а у Пећи, како је већ речено, побио око 100 симпатизера тог покрета међу њима и неколико Албанаца.

1945. године, мењао а поједина места нису била попуњена. Поред тога, бригада још није била једнообразно организована, једно време број чета у батаљонима мењао се од батаљона до батаљона.

Штаб бригаде сачињавали су: командант Зуфер Мусић, заменик команданта Мило Тркуља (у бригаду прекомандован кад је боравила у Пећи), политички комесар Петар Поповић (штабу бригаде прикључио се у Дреници), помоћник политичког комесара Јелица Стаменковић, начелник штаба Тиро Симовски, (дошао је у бригаду из села Врантице у Македонији), интендант Стојан Глоговац, обавештајни официр Милета Џудовић, официр Одељења заштите народа Димитрије Митровић и санитарски референт Ђузепе Бутољони, односно Зорка Вукотић, омладински и скојевски руководилац Свето Вучић. При штабу се налазило и 13 курира.

У пратећој чети при штабу бригаде командир је био Илија Ивановић, политички комесар Мишо Газикаловић, командир минобацачког вода Милорад Маркишић, командир аутоматичара Љубо Милачић.

Штаб Првог батаљона: командант Видак Павличић, заменик команданта Љубо Суботић, политички комесар Милан Митровић Мујо, заменик политичког комесара Славко Јелачић, обавештајни официр Љубо Милачић (прешао из пратеће чете при штабу бригаде), руководилац СКОЈ-а и омладине Јово Радаковић, интендант Васо Ковачевић, санитарски референт Микица Радусиновић.

Команда Прве чете: командир Радомир Ђапић, заменик командира (упражњено), политички комесар Јово Дабић, помоћник политичког комесара Јелица Гостовић.

Команда друге чете: командир чете Владо Вукобрат (после рањавања заменио га је Миливој Јукић, а по одласку команданта батаљона Видака Павличића, Миливоје Јукић је обављао дужности команданта батаљона, а дужност командира друге чете Милован Лазовић, политички комесар Мирко Стефановић, помоћник политичког комесара Јово Јовановић.

Команда треће чете: командир Милутин Ђоковић, заменик командира (упражњено), политички комесар Никола Маловић, помоћник политичког комесара Саво Глоговац.

Команда четврте, митраљеске чете: командир Јунус Мусић, заменик командира Петар Гогич, политички комесар (упражњено), помоћник политичког комесара Раде Сурла.³⁶¹⁾ (По правилу, поједини водови митраљеских чета придодавани су другим четама из батаљона када су те чете извршавале одређене задатке).

Штаб II батаљона: командант Милан Митровић, заменик команданта Момчило Јовановић - Заврзан, политички комесар

361) у чети према излагању Блажа Радоњића, партијска организација није постојала у време када су чету углавном сачињавали Плављани, рођаци Зуфера Мусића, команданта бригаде, који је био родом из Плава, који су ступили у бригаду у време њеног боравка у Пећи.

Стево Поповић, помоћник политичког комесара Анђа Вујовић, омладински руководиоца у батаљону Радомир Радовановић до преласка у „Омладински батаљон“, интендант Јордан Здравковић, санитарски референт Јела Кадовић, обавештајни официер Ратко Јокић.

Команда прве чете: командир Ћетко Граховац, заменик командира Вуко Дрљевић, политички комесар Крсто Шошевић, помоћник политичког комесара Светозар Огњановић Дуњо, санитарски референт Деса Бобичић.

Команда друге чете: командир Жика Манић, заменик командира Милан Милићевић, политички комесар Александар Софтић, помоћник политичког комесара Даница Вуликић, санитарски референт Јелка Бобичић.

Команда треће чете: командир Спасо Митровић, заменик командира Македонац Владо, политички комесар Пољка Милатовић, помоћник политичког комесара Добросав Петровић, санитарски референт Јелена Митровић.

Команда четврте митраљеске чете: командир Предраг Молдановић, заменик командира Душан Станишић, политички комесар Мирко Миловић, помоћник комесара Јово Павић, санитарски референт Миља Влаховић.

Минобацачки вод: командир Анђел Мели (Италијан), извиђачки вод: командир Ратко Јокић.

Штаб Трећег батаљона: командант Ђорђе Ђоковић, заменик команданта Анђелко Фуртула (после његовог рањавања Јово Зораја), политички комесар Трипко Кртолица, помоћник политичког комесара Гаврило Николић, омладински руководиоца Сабрија Хаџимани, интендант Слободан Николић, санитарски референт Милева Мијушковић, обавештајни официер Војислав Јанковић.

Команда прве чете: командир Милоје Радосављевић, заменик командира Милисав Милачић, политички комесар Новица Максимовић, помоћник политичког комесара Милета Зоговић, санитарски референт Љубица Филиповић.

Команда друге чете: командир Јово Зораја (касније Чедомир Жарковић), заменик командира Јагош Булатовић, политички комесар Ђоко Сојевић, помоћник политичког комесара Зорка Новаковић ЈТола, санитарски референт Роса Меденица.

Команда треће чете: командир Божо Вилић, заменик командира Митар Стојановић, политички комесар, Милан Вујовић, помоћник политичког комесара Драгутин Радуновић, санитарски референт Јелица Кировски.

Команда четврте, митраљеске чете: командир Ђоко Рашић, заменик командира Никола Јакшића, политички комесар Душан Пашић, помоћник политичког комесара Милорад Софтић, санитарски референт Милева Новаковић.

Први батаљон, који се налазио у Истоку, упутио се преко Ђураковца, Злокућана, Добре Воде и Клине за Глоговац.

Док је боравио у Истоку, батаљон је имао неколико сукоба са мањим одметничким бандама, нарочито у правцу Рудника, где су банде често нападале патроле овог батаљона. У овим сукобима није имао жртава, а банде су се после борби редовно повлачиле у Дреницу.

На путу за Дреницу Први батаљон задржао се у селу Поточани, ту је остао три дана чистећи терен од одметника а затим је наставио кретање одређеним правцем. Покрет је трајао три дана. И тада је чистио терен од остатака одметничких банди које су и даље вршиле нападе на мање јединице НОВЈ-а.

Једна чета Првог батаљона упутила се, 27. децембра, према селу Велики Ђурђевик, са задатком да га блокира. Међутим, пре доласка чете, сви сељаци, изузев старца, већ су избегли. Остали делови Првог батаљона ушли су касније у село, а затим су заједно са четом која је блокирала село наставили за Добру Воду.

Тадашњи помоћник политичког комесара Првог батаљона, Славко Јелачић детаљно је описао чишћење овог терена: поједине одметнике проналазили су у кућама, под ферецама, са децом у рукама, у шталама под сламом и сеном, као и у јаслама, у посебно направљеним бункерима у кућама и шталама.

Шта је све предузимао непријатељ говори и овај пример: приликом претреса у селу Горња Клина, у једној усамљеној кући патрола батаљона пронашла је у штали два зазидана коња, којима је кроз рупе на тавану дотурана храна и вода, како их партизани не би користили. Тада је прикупљена и већа количина оружја и муниције.

Једна чета Првог батаљона стигла је у село Бежинић 29. децембра, а остале снаге овог батаљона тог дана су прошле кроз Бањицу и по великој снежној међави наставили према селу Глоговац.

Први батаљон највише времена провео је у Глоговцу: штаб батаљона и прва чета у селу, а друга и трећа чета у суседним засеоцима. Време су проводиле углавном у потерама за одметничким групама и прикупљању оружја, са прилично успеха, биле су у сталној вези а повремено су се сретале и са осталим четама батаљона бригаде.

Кад су почеле веће борбе са одметницима, по наређењу штаба бригаде, овај батаљон се пребацио у Србицу.

Други батаљон кренуо је из Пећи преко Новог села, Заимова Гребника, Долца, Игларева, Кијева, ЈТапушника, Коморана за Глоговац.

Трећи батаљон пошао је из Пећи, преко Љешана, Будисавца, Злокућана, Сићева, Новог села, Глоговца, за Трстеник.

Прве ноћи, 25. децембра, штаб бригаде и Трећи батаљон преноћили су у селу Љешане.

Штаб бригаде и Трећи батаљон стигли су у Будисавце 26. децембра у 12 сати, а у Злокућане у 13.30 (ту се већ налазио Први батаљон, који је стигао из Истока) а одатле је продужио у Сићево. Ту је од сељака прикупио нешто оружја - пушака и муниције.

По мразу и великим сметовима Трећи батаљон је, 27. децембра, приспео у Ново Село. Штаб бригаде је преноћио у Ђурђевику, па је преко Добре Воде, следећег дана, 28. децембра, стигао близу железничке станице. Командант бригаде Зуфер Мусић, је окупљеним сељацима одржао говор о значењу народноослободилачке борбе, а они су предали 15 пушака.

По обављеном послу, штаб бригаде и Трећи батаљон прешли су у село Глоговац, где су преноћиле три чете, а четврта се упутила у село Трстеник.

Прва чета остала је у Глоговцу, а две чете у суседним засеоцима. Штаб бригаде са приштабском четом сместио се у Глоговцу, у кућу познатог одметника Јусуфа Градице, код његовог сина и унука.

Други батаљон је 30. децембра кренуо од Глоговца према Србици. Тог дана у штаб бригаде стигао је Петар Поповић, који је још раније био именован за политичког комесара Прве косовско-метохијске НОУ бригаде уместо Митра Радусиновића, који је отишао на другу дужност.

Првој косовско-метохијској бригади 31. децембра 1944. године прикључио се „Омладински батаљон“. То су били они омладинци од којих је Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију намеравао да формира посебну, омладинску бригаду, па је, после случајева дезертерства, одустао од те намере.

Командант Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, Зуфер Мусић, сматрао је да ови омладинци не треба да остану у једном батаљону из следећих разлога: омладинци су дошли већином ненаоружани, без искуства у борби, штаб батаљона је, такође, био састављен од људи који нису учествовали у борбама, у батаљону није било комуниста и др. Зато је командант бригаде предложио Оперативном штабу да се људство из „Омладинског батаљона“ распореди по другим батаљонима и четама бригаде, да се старешине из „Омладинског батаљона“ распореди по штабовима других батаљона како би стекли потребно искуство пре него што преузму руководеће положаје.

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију остао је упоран при својој одлуци, па је штаб бригаде морао да прими „Омладински батаљон“ као четврти батаљон у Првој косовско-метохијској НОУ бригади.

Овај батаљон био је састављен претежно од омладинаца Албанаца из гњиланског среза, а било је и нешто Срба из тог краја. Већином су добровољно ступили у НОВЈ, па је Оперативни штаб

НОВ и ПО за Косово и Метохију од овог батаљона много очекивао, иако руководство батаљона није то гарантовало.

Борци су се брзо наоружали оружјем које је бригада сакупљала по селима на путу од Пећи до Дренице.

Делови Првог батаљона отишли су 31. децембра у село Плочице и тамо петорици одметника, који су се налазили у саставу оружаних банди, конфисковали имовину од које је највећи део (жито, сено и др.) стављен на располагање народноослободилачком одбору. Слично је поступила и једна десетина Трећег батаљона у селу Сићево.

Нову 1945. годину Прва косовско-метохијска НОУ бригада, уз скромно весеље, дочекала је у дреничким селима, са жељом да се у 1945. уништи фашистички окупатор и сви његови помагачи и ослободи цела земља.

За Нову годину, као и за Божић, штаб бригаде добио је преко радио-станице честитку од Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију и препоруку да се за божићне празнике побољша храна борцима.

У школи у Глоговцу Први батаљон приредио је за Божић приредбу, којој су присуствовали и борци из других јединица, сви који се тада нису налазили на обезбеђењу, у заседама, у патролама и сл.

Првих дана јануара 1945. јединице Прве косовско-метохијске НОУ бригаде чистиле су села од наоружаних банди, хапсиле познате јатаке одметника Мехмета Градице и предавале их надлежним органима на даљи поступак. Сакупљена је већа количина пушака, муниције и друге војне опреме - одела, обућа и др.

Преговори са Шабаном Полужом

Трећи батаљон Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, 5. јануара, по наређењу штаба бригаде, отишао је у Србицу, где су се већ налазили политички комесар бригаде Петар Поповић и заменик команданта бригаде Миле Тркуља.

У Србици се скупила већа група, од око 850 наоружаних Албанаца, која се прогласила за „бригаду“, на чијем се челу налазио Шабан Полужа. Петар Поповић и Миле Тркуља су у разговору са Шабаном Полужом, 4. јануара, успели да ову „бригаду“ приволе да напусти Србицу и да се јави команди подручја у Косовској Митровици, а о ситуацији која је створена појавом ове „бригаде“ хитно су обавестили Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију.

Гаврило Николић, помоћник политичког комесара Трећег батаљона Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, који је присуствовао разговору руководиоца бригаде са Шабаном Полужом записао је:

„Пре преговора, Шабан Полуџа је приметио да један вод војника спроводи према затвору ОЗН-е групу од двадесетак Албанаца. Под претњом да ће одмах његови људи започети борбу против партизана, приморао је спроводнике да пуне кућама похапшене”.

Шабан Полуџа је у току разговора захтевао да Срби са Косова оду у Србију, Црногорци у Црну Гору, а Шиптари да остану ту где се и налазе.

„Захтевао је да се ни један Шиптар више не стреља без суђења. Да се до тада није поступило доказивано је тако што су он и његова пратња ископали неколико гробова и утврдили да су Шиптари из тих гробова стрељани без суђења.

Убеђен је да су Немци изгубили рат, он и његови људи неће да се боре против Тита а Косово треба да остане у Титовој држави.

Он и његови борци ступиће у сваку бригаду сем у Прву косовско-метохијску, јер је та бригада против Шиптара”.

Овакво држање Шабана Полуџе, јасно је указивало да он има политичке саветнике, да ишчекује даљи развој догађаја на Косову и Метохији, па ће се и понашати у складу са развојем догађаја.

После 10. јануара 1945. ситуација на Косову и Метохији, посебно у Дреници, почела је да се компликује и заоштрава, а Шабан Полуџа је наредних дана имао веома значајну улогу на овом терену.

Политички радници у бригади, по директиви Обласног комитета КПЈ и наређењу Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију на митинзима, конференцијама и на друге начине развијали су политички рад у војним јединицама, као и у народним масама на терену онако и онолико колико су то омогућавали постојећи услови. Борцима у јединицама стално је објашњавано да НОВЈ Југославије води борбу само против фашистичких зликоваца који су се одметнули од власти и који су подједнако непријатељи и Албанцима и Србима и Црногорцима. Свакодневним разговорима и на састанцима са албанским сељацима, који су и даље са неповерењем и приличним страхом пратили делатност војних јединица и позадинских власти, политички радници су стално указивали на карактер Народноослободилачке војске Југославије, на нову власт која треба да постане права народна власт, на значај мобилизације и доприноса који и Албанци треба да пруже за коначну победу над непријатељем.

Приликом спровођења мобилизације узимани су у војску и они који су служили у непријатељским формацијама, а за које се претпостављало да нису вршили злочине. Настојало се да се казни што мањи број Албанаца, имајући на уму да су били заведени. Испољавана је ширина према свима који су увиђали да су раније били на погрешном путу, који су показивали спремност да се одвоје од непријатеља и постану лојални грађани нове Југославије.

У низу политичких акција које су тада вођене, на најбољи одјек код Албанаца, па и оних у Дреници, наишле су демонстрације против краља Петра II које су биле организоване и на Косову и Метохији, после краљеве изјаве да не признаје споразуме који су били потписани између председника Националног комитета Јосипа Броза Тита и председника краљевске владе Ивана Шубашића о формирању јединствене владе.

Како се тада стално истицало, главни циљ мобилизације на Косову и Метохији је да бројно ојачају постојеће косовско-метохијске бригаде, да се формирају нове бригаде и дивизије како је то предлагао Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, те да тако јединице из ове области учествују у борби за коначну победу над непријатељем. Поред тога, како у јединицама које остају на Косову и Метохији тако и онима које буду упућене на север, новомобилисано људство би се одвајањем од својих села и физички отргло од разорног утицаја непријатељских елемената, то би олакшало сакупљање оружја и контролу оних који су носили оружје.

Настојање Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију и Обласног комитета КПЈ, а оно је произлазило из добијених директива ЦК КПЈ и Врховног штаба НОВ и ПО Југославије, било је да се са што мање жртава и репресалија успостави ред и мир на територији Косова и Метохије и да спровођењем мобилизације и ова област, бар при крају рата, више допринесе победи над непријатељем.

Шабан Полуџа, користећи слабости нове народне власти и команди места, наставио је у јануару 1945. да мобилише Албанце у Дреници и у вучитрнском и лапском срезу. За ту мобилизацију добио је накнадно, после готово завршеног посла, дозволу Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију. Тада су тако радили и неки други албански правци, с намером да Албанце око себе окупе и задрже. Иза таквих поступака прикривала се акција против праве мобилизације за НОВ Југославије, као и против одласка мобилисаних са Косова и Метохије на фронтове где се водила борба против непријатеља.

Шабан Полуџа се 14. јануара 1945, са око 1.500 наоружаних Албанаца, опет нашао у околини Србице. Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију наредио је штабу Прве косовско-метохијске НОУ бригаде да у Србицу, где су се налазиле јединице Осме косовско-метохијске бригаде, поново упути један батаљон као обезбеђење од евентуалне акције Шабана Полуџе и оних који су се окупили око њега.

Први батаљон стигао је у Србицу 14. јануара и затекао тамо Шабана Полуџу са својом добро наоружаном групом. У току су били преговори између Шабана Полуџе и Фадиља Хоџе, команданта и Крста Филипивића, политичког комесара Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију.

Неколико интересантних података о овим преговорима испричао је Гаврило Николић, помоћник политичког комесара Трећег батаљона, који је присуствовао преговорима.

Када је успео да окупи око себе преко 1.500 људи, Шабан Полужа понашао се осорно и потцењивачки према партнерима у преговорима, одбио је пунуђене формалности пре доласка на преговоре, није отпоздравио воду који му је указао војне почасте, ушао је са наоружаном пратњом у просторију где су вођени преговори, његови „војници“ се нису постројили заједно са борцима Осме косовско-метохијске бригаде који су се тада налазили у Србици, пре уласка у Србицу по околним брдима поставио је митраљезе чије су цеви биле уперене у Србицу, односно зграду Општинског народноослободилачког одбора у којој су се одржавали преговори и др.

Командант и политички комесар Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, Фадиљ Хоџа и Крсто Филиповић одмах су изразили незадовољство таквим поступком Шабана Полуже, али на крају разговора постигли су споразум да се јединица Шабана Полуже прикључи Седмој бригади и крене на Сремски фронт, а Фадиљ Хоџа је саопштио Шабану Полужу да ће бити постављен за команданта Седме косовско-метохијске бригаде и дао му налог да, идући од Србице преко Вучитрна до Подујева, мобилише за бригаду и ново људство. Само до Подујева успео је да тако мобилише 4.000 „бораца“.

Шабану Полужу такав договор о прикључењу Седмој бригади, која се тада налазила у Липљану, и која је примала све мобилисане људе са Косова и Метохије, одговарао је јер се, у поређењу са другим косовско-метохијским бригадама у тој бригади, налазило најмање Срба и Црногораца.

Ова Седма косовско-метохијска бригада, заједно са људством које је мобилисао Шабан Полужа, бројала је тада преко 7.000 људи. У овој бригади налазио се већи број оних који су раније служили окупатору у разним квислиншким формацијама. Почеле су припреме за њен одлазак на север, а то није одговарало Шабану Полужу.

Када је Шабан Полужа са сакупљеним људством из Србице кренуо према Вучитрну, командант Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, Фадиљ Хоџа, наредио је да Прва косовско-метохијска НОУ бригада пошаље једну своју чету која ће се кретати иза „војске“ Шабана Полуже и уколико би дошло до неког сукоба, да се врати назад обавести штаб, а да чета са том „војском“ не води борбу.

За тај задатак из Првог батаљона била је одређена чета којом је командовао Владо Вукобат. Чета је пратила „војску“ Шабана Полуже све до близу Подујева. Када је у једном селу близу Подујева командир Владо Вукобат распоредио своју чету да преноћи,

„борци" Шабана Полузе су избацили чету из куће, уз образложење да им чета није потребна и нека иде куда хоће јер са њима не може да остане.

О таквом поступку Владо Вукобрат је одмах телефоном обавестио Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију у Приштини. Одговорено му је да се чета одвоји од „бораца" Шабана Полузе и прикључи свом батаљону, па је тако и поступио.

Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију је 14. јануара, пошто су завршени преговори са Шабаном Полужом, наредио штабу Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, који се налазио у Глоговцу да прикупи и остале своје снаге и изврши покрет за Србицу.

Први, Трећи и Четврти батаљон кренули су 16. јануара у правцу Србице (где се налазио Други батаљон) и тамо стигли у 10 часова.

Бригаду су тога дана посетили командант и политички комесар Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, Фадиљ Хоџа и Крсто Филиповић.

Пред борцима бригаде, политички комесар Оперативног штаба Крсто Филиповић одржао је говор, у коме им је честитао на дотадашњим успесима у борби против непријатеља и пожелео нове, до коначне победе над окупатором и његовим слугама. Рекао је да се према непријатељу не сме имати милости, али да зато према албанском народу треба лепо поступати, да се мора сузбијати свака мржња међу народима, те да Албанци, преко онога што ради бригада треба да увиде каква је Титова војска.

После његовог одласка, штаб Прве косовско-метохијске НОУ бригаде овако је распоредио јединице:

Први батаљон је упућен у село Лауша, једна његова чета остала је при штабу бригаде у Србици, Други батаљон у селу Клино, Трећи батаљон у селу Преказ, а Четврти батаљон „Омладински" у Исток.

Најзад, 16. јануара, стигле су и саопштене толико очекиване одлуке о додели првих официрских чинова војним руководиоцима у бригади, те је тако исправљена једна од неправди према руководиоцима ове бригаде/⁶²¹

³⁶²¹ По доласку Прве косовско-метохијске НОУ бригаде из Македоније, за време њеног боравка у Круми и околини, Павле Јовићевић, секретар Обласног комитета КПЈ за Косово и Метохију, предложио је 21. октобра 1944. године у име Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, преко Другог Корпуса, Врховном штабу НОВ и ПО Југославије да војним руководиоцима Прве косовско-метохијске НОУ бригаде буду додељени официрски чинови. Тиме се између осталог, хтело надокнадити оно што су војни руководиоци ове бригаде својевремено били изгубили. Наиме, када су додељивани официрски чинови војним руководиоцима у јединицама које су се бориле на тлу Македоније, Прва косовско-метохијска НОУ бригада, по наређењу Главног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, кренула је из Македоније за Косово и Метохију па њени војни руководиоци, за разлику од оних који су из њених редова остали у Македонији (Петар Брајовић, Вуко Турковић и др.), нису тада добили официрске

Наредног дана, пошто су у бригади били додељени први официрски чиновници, један њен вод успео је, 17. јануара 1945, да блокира у селу Штрубулову кућу у којој се налазио Мехмед Градица, један од најпознатијих одметника у Дреници. Он је био познати непријатељ, злочинац, који је служио у Српској државној стражи у Косовској Митровици, којом је командовао Бајазит Бољетин, а после капитулације Италије, када је већина из Српске државне страже из Косовске Митровице ушла у злогласни „Реџимент Косова“, постао је командир штабне чете те нове квислиншке формације и лично учествовао у масакру присталица НОП-а у Пећи децембра 1943. године.

После краће али жестоке борбе, Мехмет Градица је успео да се пробије са још тројицом, од којих су двојица, како се претпоставља на основу изјаве заробљеника у тој борби, били немачки војници, што се ни тада нити касније није са сигурношћу могло утврдити.

Гоњење главног одметника Мехмета Градице настављено је и 18. јануара. Борци Трећег батаљона опколили су у току ноћи 18. и 19. јануара четири села, за које се претпостављало да се у једном од њих крије овај окорели злочинац. Њега нису пронашли, већ неколико других злочинаца који су се сакрили у тим селима.

Иако Мехмед Градица тада није био пронађен, 19. јануар је ипак донео радост борцима Прве косовско-метохијске НОУ бригаде:

Из Пећи је стигла вест да су делови Четврте косовско-метохијске НОУ бригаде, у борби изнад Пећи, ухватили Џевад-бега, једног од највећих крвника на Косову и Метохији, најпознатијег сарадника италијанских и немачких окупатора, организатора паље-

чинове.

Одлука о том унапређењу односно додељивању официрских чиновника није стизала. У међувремену су Косово и Метохија били ослобођени, а у јединицама из других крајева, које су се бориле или пролазиле преко Косова и Метохије, официрски чиновници су били одавно додељени, што је сметало старешинама у бригади. Миладин Поповић, приликом службеног боравка у Београду (средином децембра 1944), поново је интервенисао и тражио да се поступи по предлозима које је својевремено, поднео Павле Јовићевић.

Тако је средином јануара било скинуто са дневног реда додељивање официрских чиновника у Првој косовско-метохијској НОУ бригади, али не и на задовољавајући начин и у поређењу са другим јединицама и због напредовања у међувремену појединих руководећих кадрова у обављању дужности у бригади. Но догађаји су потиснули у други план очигледне грешке и дискусије о томе приликом доделе официрских чиновника.

У чин мајора били су унапређени Зуфер Мусић и Павле Брајовић, у чин капетана Здравко Зоговић, Урош Булатовић. Вељко Мирјачић, Гојко Меденица, Јанко Лакићевић, Салко Медеризи, Блажо Стругар и Анте Валенчић, у чин поручника Ђиро Симовски, Милан Митровић, Видак Павличић, Маљ Садику, Јасуф Барјактар, Драшко Вукић и Душан Шујица, у чин потпоручника Јово Радошевић, Љубо Суботић, Вук Шалић, Ђетко Грабовац, Момчило Јовановић, Предраг Молдановић, Анђелко Фуртула, Јово Зораја и Блажо Вилић, у чин заставника Милан Милићевић, Миљивоје Јукић, Милутин Ђоковић, Радуге Шалић, Милета Цудовић, Миладин Јовановић и Саво Бешовић.

вина насељеничких кућа и села у Метохији. У тој борби био је убијен и Сејфо Најин, непосредни извршилац свих наређења окупатора, човек који је ухапсио и тукао хиљаде пећких комуниста и других родобуља.

Борбе у Дреници

Са нестрпљењем се очекивао дуго најваљени покрет Седме косовско-метохијске бригаде на север, утолико пре што су се пре покрета шириле приче како у тој бригади влада расположење да она не треба да напусти Косово и Метохију. Она је, према наређењу Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, требало да се креће на север по ешелонима. Да би се спречила дезертерства и друге могуће негативне последице овог покрета, Оперативни штаб предвидео је низ мера предострожности.

Први ешелон Седме косовско-метохијске бригаде, од 2.500 људи упутио се 20. јануара према Куршумлији. Све је протекло без инцидената. Следећи ешелон те бригаде кренуо је 21. јануара и стигао у Куршумлију такође без инцидената.

Трећи ешелон, са Шабаном Полужом на челу, требало је да крене 22. јануара. Међутим, овај ешелон се није упутио према Куршумлији, већ се растурио по селима у околини Подујева (Кисела Бања, Лужане, Главник, Горња Дубница), мобилисао нове људе у селима кроз које је пролазио и тако је нарастао на око 5.000 људи.

Суочен са таквом ситуацијом, Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију 23. јануара издао је наређење том растуреном ешелону да одмах настави пут на север, што је Шабан Полужа на речима прихватио. Ешелон се опет окупио, дошао до Подујева, па онда поново отказао послушност и то, како се објашњавало, под утицајем пропаганде непријатељских елемената који су убеђивали мобилисане албанске сељаке да остану на Косову и Метохији, јер ће их на прелазу кроз Србију поклати четници.

Ноћу 23/24. јануар, по наређењу Оперативног штаба НОВ и ПО Косово и Метохију, батаљони из састава 46. српске дивизије и Пете косовско-метохијске НОУ бригаде, укупно 6 батаљона, блокирали су терен од села Лужана до Подујева са задатком да разоружају овај ешелон.

У међувремену, чланови Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију успоставили су телефонску везу са Шабаном

^{v.3)} Петој косовско-метохијској НОУ бригади било је наређено да поседне леву страну (остале две бригаде ове дивизије: 25. у Приштини и 26. у Косовској Митровици. налазиле су се у стању строге приправности), а новоформираној бригади КНОЈ-а наређено је да поседну десну страну друма Приштина - Подујево - Куршумлија да обезбеђују пут приликом покрета Седме бригаде од Липљана, преко Приштине и Подујева, до Куршумлије, одакле ће та бригада наставити пут возом на север.

Полужом, са намером да га још једном убеди и нареди да изврши наређење.

Својим одговорима и овог пута Шабан Полуџа је остављао утисак човека који прихвата наређење Оперативног штаба. У ствари, он је са својим саветницима, припремајући и реорганизујући људство како би своје снаге извукао из окружења, настојао да добије у времену. Тај трећи ешелон Седме бригаде је 24. јануара око 12 часова успео да прође поред јединица НОВЈ скоро без борбе. Једино је 26. бригада из 46. дивизије водила борбу са њим. Тек када се извукао из обруча, био је нападнут. У току дана, тада већ као одметници, ешалон је прво прошао Лаб, онда Ситницу и већи део ешалона се затим упутио према селима Неволане, Ресник, Кула и Селца, а остатак на планину Чичавицу.

Штаб 46. дивизије, коме је Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију дао задатак да са својим јединицама спречи излаз из обруча, разбије и разоружа побуњенике које је предводио Шабан Полуџа, у извештају који је упутио Главном штабу НОВ и ПО Србије и Оперативном штабу НОВ и ПО за Косово и Метохију објаснио је зашто задатак није извршен: до пробијања банде Шабана Полуџе у правцу Дренице дошло је због тога што и поред издате заповести за напад на ту групацију, уколико до одређеног рока не пође за Куршумлију, напад није почео у предвиђено време јер су се тада још водили преговори између ове групације и Оперативног штаба. Банда је за време вођења преговора искористила прилику, провукла се, пробила се скоро без борбе кроз положај јединица НОВЈ и продужила покрет у правцу планине Чичевице. То указује, поред осталог, да је Оперативни штаб својим поступком продужавања преговора, објективно онемогућио 46. дивизији НОВЈ да изврши наређење које је сам издао.

Штаб Прве косовско-метохијске НОУ бригаде није био обавештен о таквом развоју догађаја који су били везани за покрет Седме косовско-метохијске НОУ бригаде ни 20. јануара када је тај покрет почео, па ни 22, када се трећи ешелон те бригаде, одбијајући да изврши наређење Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, одметнуо и упутио према Дреници, где су се налазиле јединице бригаде.

Други батаљон Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, после чарки и мањих борби са одметницима који су стриктно примењивали тактику замарања јединица НОВ Југославије, налазио се у селу Клина. Командант бригаде обишао је овај батаљон 21. јануара.

Трећи батаљон је још 23. јануара добио наређење од штаба бригаде да се одмах припреми и усиљеним маршом крене за Приштину, којој је претио напад одметника. Пред сам покрет из штаба бригаде стигло је друго наређење, у којем је речено да Трећи батаљон не иде у Приштину него да остане у селима Доњи и Горњи Преказ, с тим што треба да појача будност и обезбеђење. Следећег дана том батаљону није долазило друго наређење.

Касно увече 23. јануара Оперативни штаб обавестио је штаб бригаде да се Шабан Полужа упути из Подујева са 4.000 људи са намером да пређе у Дреницу, пошто је одбио да продужи са Седмом бригадом преко Куршумлије на север.

Чим је приметио то обавештење, штаб Прве косовско-метохијске НОУ бригаде наредио је строгу приправност у свим јединицама бригаде.

Око 20 часова 24. јануара штаб бригаде, преко заменика команданта бригаде Миле Тркуља, наредио је Другом батаљону да крене према планини Чичавици. У наређењу је наглашено да се из Подујева према Вучитрну и Дреници креће Шабан Полужа са одметницима, чије су снаге већ порасле на шест до седам хиљада људи, а да је Прва косовско-метохијска НОУ бригада добила наређење да одметницима спречи продирање у Дреницу. Према добијеном наређењу, Други батаљон треба одмах да поседне положаје на линији Брусник-Невољане - Коло, а Први и Трећи батаљон да се поставе десно од њега, у подножју планине Чичавице - према југоистоку.

Други батаљон је кренуо око 22 часа (са штабом батаљона и заменика команданта бригаде, Миле Тркуља) ка назначеним положајима које је требао да поседне. Избегавајући насељена места, савладавши око 20 километара по снегу, мразу и слабој видљивости, у раним југарњим часовима 25. јануара (око 6 сати) батаљон је запосео предвиђене положаје.

До сукоба са одметницима дошло је 25. јануара око 9 сати, у близини железничке пруге. Непријатељ је с фронта напао положаје батаљона. Батаљон је пружио отпор непријатељу чији су се напади смењивали један за другим. Пошто му није успео фронтални напад, главнина непријатељских снага се тада упутила према Чичевици, источно од положаја батаљона, где Први и Трећи батаљон нису били још посели одређене положаје. Освојио је већи део Чичавице и почео да продире дубље у Дреницу.

Око 14 часова командант батаљона издао је наређење о повлачењу батаљона у захвату пута који повезује села Брусник и Дубовац. Ноћу 25/26. јануара преноћио је у селима Микушевци и Дубавац, где се повезао са Штабом бригаде Првим и Трећим батаљоном.

За то време, 25. бригада 46. дивизије из правца Косовске Митровице напала је непријатеља у околини Ресника и Брусника, а Пета косовско-метохијска НОУ бригада кретала се за непријатељем преко села Пестово.

Непријатељске снаге после борби са Другим батаљоном упутиле су се према средњем делу Дренице, према селима Преловице, Кожица, Красмировац, Градица, Годанце и још дубље ка селима Пољанце, Чикатово, Врбовац, Трстеник, Полужа, Крушевац.

У току борбе и повлачења, батаљон је изгубио 13 бораца, теже и лакше било је рањено још 20 бораца.^{h4)}

Долазак Шабана Полуже у Дреницу значило је појачану мобилизацију свих непријатељских снага, што је довело и до побуне и широких контрареволуционарних оружаних акција против јединица НОВЈ.

У међувремену и друге јаке одметничке групе појачале су дејства: прва, у околини села Витошић, коју је предводио Махмет Градица и која је бројала око 1.500 одметника, а затим и друга група од око 2.000 одметника, североисточно од Косовске Митровице, коју је предводио Адем Воца. И он је у почетку мобилисао људство за НОВЈ, па затим поступио као Шабан Полуза. Људство које се окупило око Адама Воце потицало је углавном из општине Шаља, Вучитрнски срез.

Када је Прва косовско-метохијска НОУ бригада почела борбу против групације Шабана Полуже, Адем Воца је оценио да је дошао погодан тренутак да ступи у дејство. У ноћи 26/27. јануара напао је Стари трг. Трећи батаљон и остали батаљони 25. бригаде спремно су дочекали нападаче (о свему су били унапред обавештени). Штаб 46. српске дивизије и Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију на време су сазнали за покрет одметника, па су имали времена да предузму потребне мере и спрече изненадни напад.

Но и поред тога, први напад одметника био је толико јак да је Трећи батаљон 25. бригаде, који се налазио на Старом Тргу, био принуђен да напусти ово место. Ступио је у борбу Четврти батаљон ове бригаде и успео да одметнике задржи код Првог Тунела. Око 22 сата пристигао је у помоћ из Приштине и један батаљон Бригаде КНОЈ-а са батеријом топова.

У борбама које су трајале до 27. јануара, о којима штаб Прве косовско-метохијске НОУ бригаде није обавештаван, учествовале су, поред 25. бригаде, Пета косовско-метохијска бригада и 27. бригада 46. српске дивизије. Одметницима ове групације било је онемогућено да пређу на Копаоник и да се споје са четницима Жике Марковића, па су почели да се осипају. Бацали су оружје, враћали се кућама или бесциљно лутали. Јединице 25. и 27. бригаде и бригаде КНОЈ-а остатке ове одметничке банде су разоружали. После саслушавања већина их је пуштена кућама, тако да је од ове групе која је бројала око 200 одметника, 30. јануара 1945. остало свега 20-30, а 11. фебруара ликвидиран је и вођа Адем Воца заједно са преосталих седам одметника, који су остали уз њега до последњег дана.

Упоредо са тим борбама, у Дреници су настављени окршаји са најјачом одметничком групацијом коју је предводио Шабан Полу-

Према писменој изјави команданта батаљона Милана Митровића.

жа. Свако село у Дреници крејам јануара и првих дана фебруара представљало је фронт. Побуна против јединица НОВЈ и нове народне власти узела је широке размере.

Прва косовско-метохијска НОУ бригада је од 25. јануара па до 10. фебруара водила непрекидне борбе против побуњеника око Србице, Полуже и других села у Дреници. Село Полужа, родно место одметника Шабана Полуже, представљало је једно од најтврђих упоришта контрареволуције у Дреници.³⁶⁵⁾

³⁶⁵⁾ Сачувано је веома мало докумената о борбама које је Прва косовско-метохијска НОУ бригада тада водила против контрареволуције у Дреници, на чијем су се челу налазили Шабан Полужа и други контрареволуционари. Поред „Прегледа“, који је урађен само до 4. фебруара 1945, Дневника Стојана Глоговца, интенданта Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, у којем нема података о појединим борбама и њиховом исходу, постоји и елаборат „Период од ослобођења Косова и Метохије до завршетка рата“ који је израдила Историјска комисија Покрајинског комитета КПС за Косово и Метохију сачуван је и „Дневник Оперативног штаба“ који је почео редовно да се води пошто је извршена реорганизација Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, тј. после завођења Војне управе.

Два документа која потичу од руководиоца Прве Косовско-метохијске НОУ бригаде, писана у време када су вођене борбе у Дреници, такође не могу да пруже потпуну слику о бригади из тог времена, јер се један од тих докумената искључиво односи на дејства једне митраљеске чете и рад партијске орагнизације у тој чети (Дневник Милорада Софтића, помоћника политичког комесара чете), а у другом (Извештај о раду СКОЈ-а у бригади који је 4. фебруара 1945. Обласном комитету СКОЈ-а за Косово и Метохију написао Свето Вучић, руководиоца СКОЈ-а у бригади) нема много података о самим борбама, већ више о условима у којима се тада налазила бригада.

Свакако највећу празнину за овај период оружаних дејстава бригаде у Дреници, за њен целокупни тадашњи рад, као и за стање у бригади, представља и то што предвиђени трећи по реду састанак преживелих бораца ове бригаде - на којем је требало да се говори о бригади у периоду после ослобођења Пећи, о борбама у Дреници и све до завршетка рата - није одржан. Многи од оних бораца који су учествовали на предходна два састанка или су напустили бригаду у Пећи и отишли на друге дужности, па нису били са бригадом у Дреници или су у међувремену помрли, па ће ова празнина из живота бригаде за период децембар 1944 - мај 1945. на жалост остати недовољно осветљена.

Поред тога, штаб бригаде углавном је сва наређења командантима батаљона издавао усмено, или преко телефона, када је то било могуће, или писмено на педуљама које је слао преко курира, које су касније или цепане или су се изгубиле. Штаб, односно командант бригаде, били су критиковани у више махова, још пре борби у Дреници, што своја наређења нису издавали писмено и што их нису опширније образлагали и разрађивали, што нису организовали ни најнужнију администрацију како би се могла пратити свакодневна делатност штаба. Између осталог, нису били састављени ни спискови нових бораца у бригади. То штаб није урадио ни онда када се бригада, као за време боравка у ослобођеној Пећи, налазила у повољнијим условима.

Разумљиво је да је за време борби у Дреници било много теже организовати оно што раније није било уређено. Сталне борбе и дању и ноћу против побуњеника довеле су до тога да су везе између штаба бригаде и штабова батаљона - оне су и иначе у тим условима биле нередовне - одржаване скоро искључиво преко курира и то уз велике тешкоће и губитке. Многи курири су погинули на путу од штаба бригаде до штабова батаљона у повратку. Ни штабови батаљона нису сачували писане документе о борбама које су вођене у Дреници. Поједине чете су биле принуђене да дејствују под командом штабова других батаљона-онако како су захтевали услови борбе за одбрану или ослобођење појединих села од непријатељских снага.

Овome треба додати да тадашња организација Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, како у погледу правовременог издавања наређења

После првих великих борби са побуњеничким бандама које је водио Други батаљон 25. јануара 1945. код железничке пруге, близу реке Ситнице, када су бројчано далеко јаче побуњеничке банде успеле да се пробију и да продру у средишњи део Дренице, наредних дана у борбу су ступили и остали батаљони бригаде.

Штаб Трећег батаљона, када је Други батаљон почео борбу са одметницима, није био потпуно обавештен о развоју ситуације у Дреници. До бораца су, међутим, већ били допрли гласови да је Шабан Полужа, ошто је одбио да пође према Куршумлији, прешао у Дреницу.

У село Полужа као помоћ бригади стигао је 25. јануара 1945. Одред од око 120 бораца младих Албанаца, који је формирао Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију. Командант је био Ибрахим Трнавци, а политички комесар Миле Ћесаревић, једини Србин у одреду који је добро говорио албански.⁶⁾

Одред се разместио по кућама села Полужа. Очекивало се да ће Шабан Полужа, чим стигне у Дреницу, прво посетити своје село, па је командант Одрета распоредио борце на положаје око села и око појединих кућа у којима су борци преноћили.

Очекивања су се обистинила. Шабан Полужа наишао је са одметницима у стрељачком строју. Отпочела је борба и после пола сата борци Одрета, да би избегли опкољавање од бројчано далеко јачи снага одметника, повукли су се у куће у којима су преноћили, а два курира упућена су у Србицу, до штаба Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, да обавесте о борбама које су почеле и да затраже помоћ.

Пошто штаб Трећег батаљона 26. јануара није добио никакво ново обавештење о ситуацији у Дреници, упутио је једну чету, којом је командовао Јово Зораја, из села Преказе, преко села Пољанце и Врховац до Глоговца са задатком да прикупи податке о стању на терену. Са четом су пошли помоћник комесара батаљона Гаврило Николић и заменик команданта батаљона Анђелко Фуртула.

Чета је прошла село Пољанце и кренула према селу Врбовац, не примећујући ништа што би указало на присуство банди.

јединицама које су се налазиле под његовом командом тако и у погледу одржавања веза са тим јединицама, није одговарала ондашњим потребама. У сачуваном делу његове архиве нема докумената о првим данима борбе у Дреници, тј. онда када се Прва косовско-метохијска НОУ бригада готово сама борила против снага Шабана Полуже.

И многе околности које указују на жестину, незапамћене окрутности даноноћне борбе које су вођене против контрареволуције у Дреници, утицале су и на то да су се у сећању преживелих бораца измешали чак и датуми борбе за одређена села, која су иначе у току борбе по неколико пута прелазила из руку побуњеника у руке јединица Прве косовско-метохијске НОУ бригаде и обрнуто.

Још приликом смотре бригаде (16. јануара 1945). Фадиљ Хоџа, командант Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, најавио је долазак овог Одрета. Тражио је да се том Одреду посвети посебна пажња јер је састављен од скојеваца - Албанаца, али без искуства у оружаном борби.

Око девет часова зачула се пуцњава у селу Полужа. Команда чете је закључила да је Шабан Полужа већ стигао са одметницима у своје село и да је напао Одред Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију. Одмах је кренула у помоћ. Тада је наишла и друга чета Другог батаљона, којом је командовао Ћетко Граховац. Са њом је ишао и Петар Поповић, политички комесар Прве косовско-метохијске бригаде, који је наредио да се два вода са командиром Ћетком Граховцем придруже чети Трећег батаљона, а с једним водом упутио се у Србицу да обавести команданта бригаде о ситуацији у селу Полужа.

Чета Трећег батаљона и два вода из чете Другог батаљона, приближавајући се Полужи, дознали су да се у неким кућама налазе одметници, а у другим борци Одрета Оперативног штаба. Наређен је јуриш. Одметници су били изненађени, почели су да беже, а борци су брзо заузели куће у селу.

У току тих борби погинуо је Ћетко Граховац, командир чете Другог батаљона, као и два борца из прве чете Трећег батаљона. Санитетски референт из прве чете Трећег батаљона ушао је у кућу коју су држали одметници Шабана Полуже. Била је заробљена. Наређено јој је да превија рањене одметнике. Одметници су је водили са собом, а ослобођена је приликом разбијања ове побуњеничке формације. Са њом су добро поступили јер им је била неопходна за бригу о рањеницима.

Село Полужа је било опкољено јаким снагама одметника. Одред Оперативног штаба, две чете Трећег батаљона и два вода чете Другог батаљона нашли су се у окружењу. Побуњеници су настојали да из села, родног места свога вође, избаце јединице НОВЈ.

Старешине опкољених јединица договориле су се да се у селу одрже до ноћи. Губици су били велики: из Одрета Оперативног штаба погинуло је шест бораца, а рањено је седам. Рањен је био и заменик команданта Трећег батаљона, Анђелко Фуртула.

Увече су, командант одрета Ибрахим Трнавци, политички комесар одрета Миле Ћесаревић и помоћник политичког комесара Трећег батаљона, Гаврило Николић, обишли све куће у селу у којима су се налазили борци Одрета и обрчтс. Договорено је да се Гаврило Николић са једном десетином Одрета пробије из села, пронађе јединице Прве косовско-метохијске НОУ бригаде и доведе их да би њене снаге отерале одметнике од села, како би се после тога борци извукли, погинули сахранили, а рањеници евакуисали.

Под заштитом мрака, десетина под командом Гаврила Николића успела је непримећено да изиђе из села и стигне до школе у селу Пољанци, где су већ биле постројене остале јединице Прве косовско-метохијске НОУ бригаде. Командант бригаде Зуфер Мусић, чим је саслушао извештај о стању у селу Полужа и око њега,

издао је наређење Трећем батаљону да се упути према селу Полужа истим путем којим се пробила десетина из Одрета Оперативног штаба. Са једном мањом јединицом командант бригаде отишао је у Србицу да организује прикупљање запрега за пребацивање мртвих и рањених.

Ујутро 27. јануара извршен је напад на село. Одметници су принуђени да се повуку, село је ослобођено опсаде. Трећи батаљон остављен је у селу да води борбу с одметницима и да дејствује према ситуацији.

Тога дана Други батаљон, са две чете, напао је око 3.000 побуњеника код села Трстеник. Побуњеници су задржали своје положаје, имали су 25 мртвих и рањених, а Други батаљон 4 мртва и 19 рањених.³⁶⁷

Одметницима су пристизала појачања, њихов број је стално растао. Одреду Оперативног штаба сада су се придружиле и две чете Другог батаљона и повукли су се заједно да би избегли ново окружење, изнад села Полужа, према Србици. Са нових положаја одбрана је била повољнија, на њима су остали до 23 сата, када је стигло наређење од команданта бригаде Зуфера Мусића да се упуте у село Лауша, како би се спречио непријатељ да се пробије до Србице. Следећег дана, 28. јануара, одбијен је напад побуњеника и протерани су према селима Људовић и Разале. Митраљеска чета из Другог батаљона остала је у селу Лауша да, у улози заштитнице, штити повлачење батаљона.

Борбе су потрајале до 12 сати 30. јануара. Одметницима су пристигла нова појачања, па су јединице Прве косовско-метохијске НОУ бригаде морале да се повлаче. Тада је митраљеска чета, која се налазила код села Лауша, ступила у дејство. То су искористиле јединице бригаде, кренуле у напад и повратиле положаје које су пре тога напустиле.

Трећи батаљон Прве косовско-метохијске НОУ бригаде и Одред Оперативног штаба добили су наређење да изврше напад на Девич и Ракитницу и да истерају непријатеља који је претходног дана заузео ова два села. Дошло је до великог окршаја. У Ракитници су се борбе водиле готово за сваку кућу. Село су претходно напустили сељаци са стоком и другом покретном имовином. Јединице НОУ биле су принуђене да пале куће из којих је пружан упоран отпор и успеле су да овладају селом.

И Први батаљон је предузимао бројне потере против одметничких група. Батаљон се краће време одмарао у селу Пољанце. Тада су у близини села Крушевац и Лауша примећене веће формације побуњеника. Његова прва чета, уз подршку митраљеског вода,

³⁶⁷ Архив ПК СК МК-Б-1-бр. 969; Историјска комисија ПК СКС за Косово и Метохију, бр. 463 од 7. 05. 1964.

кренула је у напад на побуњенике. Трећа чета са два вода остала је у заштитници, а један вод код штаба батаљона у селу Пољанце.¹⁶⁸⁾

Побуњеници на које је напала прва чета повукли су се и учврстили у каменим кућама са пушкарницама. Чета се нашла у врло тешком положају, готово опкољена, а два вода треће чете одсечена су од прве чете. Побуњеници су прешли у напад. Само захваљујући крајњој упорности и снажљивости бораца, побуњеници нису успели да разбију чету. Тешке борбе водиле су се и за одбрану положаја на којима су се налазила два вода треће чете.

Прва чета и два вода треће чете једновремено су кренули на јуриш. Пошто неке куће нису могли да заузму, борци су били принуђени да их пале. Село Крушевац ослобођено је 27. јануара. На положајима су остали борци Првог батаљона.

Увече је на њих напала нова група побуњеника. У тој борби код села Лауша два вода треће чете била су потпуно одсечена и опкољена. Славко Јелачић, помоћник политичког комесара батаљона, одлучио је да се са куририма Љубом Дабићем и Пером Јефтићем пробије до та два вода треће чете. Приликом наилаaska на побуњенике, бомбама и ватром из аутомата успели су да направе пролаз кроз побуњеничке положаје, дођу до треће чете и да се са њима извуку из обруча и 28. јануара стигну до положаја прве чете.³⁶⁹⁾

У тим борбама из Првог батаљона погинуло је 7 бораца.

Наредних дана, 29. и 30. јануара, две чете овог батаљона поново су се бориле против побуњеника око истих села, која су се неколико пута прелазила из руке побуњеника и руке бораца батаљона.

Омладински батаљон

Ноћу између 30. и 31. јануара „Омладински батаљон“, који је по наређењу Оперативног штаба ушао у састав Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, прикључио се побуњеницима.

Чим је „Омладински батаљон“ са око 290 бораца примљен у састав бригаде и наоружан са оружјем које је сакупљено у Дреници, предузете су све потребне мере да се што пре оспособи за извршавање задатака.

Састав штаба батаљона, који је именовао Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију, није пружао гаранцију да ће достићи ниво осталих батаљона у бригади. Командант батаљона

¹⁶⁸⁾ Друга чета овог батаљона, којом је командовао Владо Вукобрат, како је већ речено, до Подужева је пратила кретање Штаба Полуже, још се није прикључила свом батаљону.

¹⁶⁹⁾ Како је касније испричао, Славо Јелачић је због ове акције био партијски кажњен, јер ју је извео на своју руку, без консултације са штабом батаљона.

био је Јусуф Ибрахими, ранији подофицир у квислиншкој жандармерији, без неких других позитивних квалификација које би оправдале његово именовање за команданта батаљона, а политички комесар, ученик по занимању Халим Реуфи, није био члан КПЈ и без икаквог политичког искуства у раду у војним јединицама.

У батаљон су упућени комунисти који су попунили штаб батаљона Вуко Поповић за заменика команданта, Радомир Радовановић за помоћника политичког комесара, Славко Милосављевић за омладинског руководиоца, Станислав Шутаковић за интенданта, а обављао је и дужност обавештајног официра, Милка Милачић за санитарног референта, за заменика политичког комесара по четама Шабан Спахија, Ристо Димевски и Жарко Скулић, а Славко Влаховић за командира извиђачког вода, три санитетска четна референта: Стојанка ЈТабовић-Петровић, Бранка Кадовић и Маца Зечевић.

Кад је избила побуна у Дреници овај батаљон налазио се у Истоку, где је извођена војна и политичка обука. По наређењу штаба бригаде, 25. јануара, батаљон је кренуо у Дреницу, дошао у сукоб са побуњеницима и у првој борби одступио са положаја. Они који су били придодати овом батаљону веровали су да је тако слабо држање бораца било последица неискуства, а не нечег другог, па је после тога, батаљон упућиван само на задатке који су оцењивани као лакши.

Ноћу 30/31. јануара штаб овог батаљона налазио се у селу Прекази. Две чете биле су истурене према непријатељу а једна чета била је смештена у селу Доња Клина. Командант батаљона Јусуф Ибрахими и политички комесар батаљона Хилми Реуфи отишли су да обиђу те две чете. Заменици четних политичких комесара, Шабан Спахију и Ристо Димевски, налазили су се у својим четама.

У селу Доње Приказе, где се налазило седиште штаба овог батаљона, остали су чланови штаба: Вуко Поповић заменик команданта батаљона, Радомир Радовановић заменик политичког комесара, Станислав Шутаковић интендант и обавештајни официр, Милка Миличић санитетски референт и Славко Влаховић командир извиђачког вода.

Омладински руководиоца у батаљону, Славко Милосављевић, био је упућен у чету која се налазила у селу Доња Клина, чији је заменик комесара био Жарко Скулић.

Када се ова чета из села Доња Клина припремала да пређе у село Горња Клина, стигли су тајни емисари команданта и политичког комесара Јусуфа Ибрахимија и Хилми Реуфија, са задатком да преведу чету на страну непријатеља. У томе су успели, говорећи борцима да их воде на задатак. Заменику политичког комесара чете Жарку Скулићу, омладинском руководиоцу у батаљону Славку Милосављевском и санитетском референту у чети нису ништа урадили - највероватније због брзине којом су тајни емисари радили да би чету пребацили на страну побуњеника.

Скоро истовремено и остале две чете прешле су, заједно са командантом и политичким комесаром батаљона, на страну непријатеља.

За то време, у селу Доње Преказе, у просторију у којој су се налазили остали чланови штаба „Омладинског батаљона“, упала је група наоружаних бораца које су одабрали командант и политички комесар батаљона и митраљеском ватром убили Вука Поповића, Станислава Шутаковића, и Славка Влаховића. Из те просторије успели су да се извуку Радомир Радовановић и Милка Милачић, која је то овако описала:

„Једно вече након вечере, командант и комесар батаљона изашли су рекавши да желе да обиђу борце на положају. У кући где смо били смештени налазили смо се: Вуко Поповић, Радомир Радовановић, Станислав Шутаковић и ја. Радомир и Вуко су седели за софром, Шутаковић је лежао на рогози а ја крај њега, подупрта уза зид испод ниског прозора - и сви четворо разговарали.

После извесног времена, на вратима се појавило неколико бораца - Шиптара, а Вуко их је питао: 'Шта је ново другови?' Они су одговарали: 'Ништа, тек онако, да вас видимо'. - одмах су се повукли. Нама је пало у очи да су нешто збуњени и узнемирени. Међутим, нисмо имали времена за било какво реаговање јер су се истог тренутка ти исти, за које смо веровали да су борци, вратили и још подоста других. Све се догодило муњевитом брзином. Са врата су одмах осули паљбу на нас. Ми смо одмах узвратили. Ту су погинули Вуко Поповић и Станислав Шутаковић. Радомир Радовановић је искористио мрак када се гасњача на софри разбила, сломио прозор изнад моје главе кроз који смо нас двоје пуцајући искочили у двориште.

Пошли смо правцем који нас је упутио домаћин куће - Шиптар. Иако је двориште било опасно високим зидом, а на капију се није могло јер су наилазили одметници - Шиптари из побуњеног батаљона, газда куће нам је, кријући, показао део оgrade који је начињен од плетеног прућа. Повлачили смо се пуцајући према том делу зида а затим, засути мецима, некако успели да се пребацимо преко те оgrade и да изађемо из дворишта. Одатле смо Радомир Радовановић и ја отишли у штаб бригаде и обавестили другове о свему што се догодило”.

Овај догађај описан је и у материјалу „Период од ослобођења Косова и Метохије до завршетка рата“:

„У току ноћи између 30. и 31. јануара Четврти батаљон из ове бригаде (Прве косовско-метохијске НОУ бригаде - прим. аутора) састављен од омладинаца - Шиптара (у овом батаљону се налазило и око педесетак Срба из Гњиланског среза - прим. аутора), на челу са командантом батаљона, убија најбоље људе из свог штаба и удара с леђа на остале

јединице бригаде. 260 омладинаца из тог батаљона тада је дезертирало..³⁷⁰⁾

Свето Вучић, руководилац бригадног комитета СКОЈ-а у Првој косовско-метохијској НОУ бригади у „Извештају о раду СКОЈ-а у 1-ој КОСМЕТ-овској бригади“³⁷¹⁾ који је доставио Облачном комитету СКОЈ-а за Косово и Метохију, осврнуо се на овај догађај. Прво је поменуо да се овај батаљон налазио у саставу бригаде свега месец дана, а онда додао да батаљон у ствари „није дезертирао већ га је командант предао преваривши људство (рекао му је да треба да пођу у помоћ партизанима и увео их је у клопку).“

Димитрије Митровић, тадашњи официр ОЗНЕ у бригади, на молбу аутора ове књиге испричао је оно што му је познато о овом догађају. Навео је податак да му је средином јануара 1945. Радомир Радовановић, помоћник политичког комесара у Омладинском батаљону, када је дошао на реферисање у штаб бригаде, испричао, између осталог, како је код команданта батаљона Јусуфа Ибрахи-мија осетио неко незадовољство као и да је запазио како се нешто тајно договара са политичким комесаром батаљона Хилми Реуфом, али да није могао да открије о чему се договарају.

То је био једини сигнал који је указивао на могућност неке завере у том батаљону. О томе је Димитрије Митровић обавестио штаб бригаде и, после обављених консултација, одлучено је да се та информација опрезно користи утолико пре што се знало да Оперативни штаб НОВ и ПО за Косово и Метохију има велико поверење у Омладински батаљон и што је својевремено одбио предлог штабу бригаде да се ти борци распореде по другим батаљонима бригаде, а штаб батаљона расформира.

„Штаб бригаде-наставио је Димитрије Митровић - донео је одлуку да се Омладински батаљон једне ноћи пошаље да прокрстари по терену и обиђе Пољанце, Преказе, Лаушу и још нека дреничка села.“ Са батаљоном су те вечери пошли комесар бригаде Петар Поповић, заменик команданта бригаде Миле Тркуља, помоћник политичког комесара бригаде Јелица Стаменковић и официр ОЗН-е у бригади Димитрије Митровић. Скоро целе ноћи Омладински батаљон провео је у покрету и ништа посебно није запажено у држању батаљона.

После тога, према причању Димитрија Митровића, комесара бригаде Петар Поповић се у селу Пољанце одвојио (остао је код једног батаљона бригаде који се тог момента налазио у том селу), а остали из штаба бригаде наставили су прво према селу Преказе, а онда су се упутили у Србицу, у седиште штаба бригаде (У Србици су се налазили командант бригаде Зуфер Мусић и начелник штаба Ћиро Симовски).

³⁷⁰⁾ Историјска комисија ПК СКС Србије за Косово и Метохију, бр. 463-1964.

³⁷¹⁾ > Архив ЦК СКОЈ-а - 1945/31.

„Још нисмо те друге вечери дошли ни на пола пута од Преказа до Србице, кад су у селу Преказе запуцале пушке. Убрзо иза тога пристигао нас је Радомир Радовановић, помоћник политичког комесара Омладинског батаљона, који је кроз прозор успео да искочи када су дезертери упали у собу где се налазио штаб батаљона. Обавестио нас је да су убијени заменик команданта батаљона Вуко Поповић, интендант батаљона Станислав Шутаковић а онда и Шабан Спахија, помоћник политичког комесара чете”.

Да ли је ово „крстарење”, односно нека врста провере батаљона, убрзало акцију завереника да преведу батаљон на страну побуњеника или је завера већ била припремљена, тешко је прецизно одговорити. Исто важи и за то да ли је побуна дело само команданта и комесара батаљона или и неких других људи из батаљона. Није тачно утврђено ни ко су били тајни емисари команданта и комесара батаљона за поједине чете батаљона.

Сигурно се, међутим, зна да су командант батаљона, који је за време рата служио у албанским квислиншким формацијама и комесар батаљона који је био постављен на ту функцију, а да пре тога уопште није учествовао у народноослободилачкој борби, испољавали своје незадовољство што учествују у борби против побуњеника који су Албанци по народности. Такфе се поуздано зна да су ова двојица, још пре дезертерства, успоставили везу са Шабаном Полужом и да их је, после дезертерства, он прихватио.

Иначе, о даљој судбини дезертера из Омладинског батаљона, Димитрије Митровић, је рекао да је командант батаљона, Јусуф Ибрахими, прво разоружао Србе из Омладинског батаљона, водио их као таоце, а када би ушли са својим људима у неко село, таоце је држао под јаком стражом. Команданту и осталим дезертерима ови таоци су представљали сметњу, па су побуњеници предлагали да се ликвидирају. Ипак, преовладало је мишљење да их не треба ликвидирати. Када су побуњеници били разбијени на мање групе, таоци су успели да се ослободе и прикључили су се првој јединици НОВЈ на коју су наишли.

Било би погрешно да се због оног што се десило са Омладинским батаљоном баца било каква сенка на држање осталих бораца - Албанаца у Првој косовско-метохијској НОУ бригади. Насупрот издаји, и то пре свега команданта и комесара Омладинског батаљона, који су на те функције постављени мимо тада важећих критеријума за руководећа места у јединицама НОВЈ, борци Албанци из других батаљона бригаде часно су се у Дреници борили против народних непријатеља и свих које су непријатељи разним обманама завели, против оних који су помагали окупатору да организује побуну како би јединице НОВЈ везали на Косову и Метохији и тако олакшали повлачење фашистичке војске из Југославије.

Становништво села Полуџа, Лауша, Преказе, Трстеник, Пољанце, Градица, Девич, Ракитница и других дреничких села имало је прилике да види како су се Албанци, борци Прве косовско-метохијске НОУ бригаде, борили против пубуњеника.

Храбри борци Кадри Кећи из Истока, Тахир Ука из Пашиног села код Пећи, Имер (коме, на жалост, презиме није забележено) из Јуника, Адем Муслија из села Лоћана, Реџеп Алија из Србице, Вазни Ибрахим и Ибрахим Хамза (обојица из Македоније), Азир Авди, Азир Суља, Азим Реџепа, Ариф Ахмети, Смаил Ајдин, Смаил Бећир, Али Велија, Исмаил Исмали, Мифтар Ђема, Зенун Ајрулах, Зећа Кадри и други дали су своје животе борећи се против пубуњеника - контрареволуционара. Изузетно херојство у борби против дезертера из Омладинског батаљона испољио је Шабан Спахију, помоћник политичког комесара чете у овом батаљону и то је платио својим животом. Њега су дезертери, баш зато што им се одлучно супротставио а Албанац је, зверски масакрирали, тако да су га његови другови једва препознали. Погинуло је и дванаест бораца - Албанаца из Одред Оперативног штаба који су, борећи се заједно са борцима Прве Косовско-метохијске НОУ бригаде своју приврженост идеалима слободе и равноправности народа и своју непомирљивост према контрареволуционарима, платили својим младим животима.

То само потврђује истину да се тада у Дреници и другим крајевима Косова и Метохије на живот и смрт нису сукобљавале снаге подвојене на националној основи, него снаге народне власти које су носиле слободу, равноправност и перспективу бољег живота на Косову и Метохији, са снагама које су служиле окупатору, које су покушале да сачувају ропство и мрак, да спрече стварно ослобођење народа Косова и Метохије и њихов равноправни живот у новој демократској, федеративној Југославији.

Да би се добила потпунија слика о држању бораца Албанаца из редова Прве косовско-метохијске НОУ бригаде у борбама у Дреници против контрареволуционара, такође Албанаца, навешћемо овде оно што су о томе написали поједини руководиоци Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

Славко Јелачић, заменик политичког комесара Првог батаљона:

„За све ово време у батаљону су били заједно Срби, Црногорци, Муслимани, Шиптари, Словенци, Руси, Македонци, па се с правом може рећи да је то био батаљон братства и јединства...”

Миле Ћесаревић, политички комесар Одред Оперативног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију, који се у Дреници борио заједно са Првом косовско-метохијском НОУ бригадом:

„Треба напоменути да је састав Одред, сем мене, био искључиво албанске националности. Ово је потребно нагла-

сити и зато што су борбе биле жестоке, водиле се под врло тешким условима, са непријатељем албанске националности, а да нисмо имали ниједан случај дезертерства или пасивног односа од стране наших бораца у тим борбама..."

Из овог одреда погинуло је 12, рањено 15 бораца, а четворица су промрзла.

Гаврило Николић, помоћник политичког комесара Трећег батаљона, имао је у свом батаљону више од трећине бораца Албанаца, углавном из села Прилеп и Раствавица који су пришли бригади одмах по њеном доласку у Пећ. „Њихово држање било је изванредно добро. Били су у борби по храбрости потпуно равни старим борцима из бригаде и борили су се против побуњеника ништа слабије од Срба и Црногораца...", написао је Гаврило Николић.

Интересантан је пример сељака из села Глобаре. Био је одборник у селу и имао је сина од 18 година, који је помогао оцу да борце снабде намирницама. „Одмах по доласку у село Глобаре, партизани су приступили прању веша и чишћењу оружја. Један наш стари партизан, Србин, чистећи оружје, није знао да му је метак у цеви, повукао је обарач и при том погодио овог младића који је седео преко пута и гледао како се чисти оружје. Младић - Шиптар на месту је пао мртав. Одмах смо разоружали овог партизана и одлучили да се баш што је убио Шиптара - стреља. Када је одборник Шиптар чуо да му је син нехотице погинуо, одмах је стао у заштиту борца који му је убио сина. Рекао је да он прашта крв и био је упоран да се овај борац, пусти и да му вратимо оружје. Овај нас је случај све дубоко гануо", забележио је такође Гаврило Николић.

Милан Митровић, командант II батаљона:

„За време борбе у Дреници, више смо изгубили бораца него за осталих 16 месеци борбе у Македониј, Грчкој, Албанији.

У тој тешкој борби у Дреници из нашег батаљона није било ниједног несталог борца или дезертера. Братство и узајамно ратно другарство практично се огледало на војном пољу. Заједно Црногорци, Срби и Шиптари борили су се као браћа против контрареволуције у Дреници. У току борбе је створено чврсто морално и политичко јединство, без икаквог проблема које би забрињавали команду и партијске организације у батаљону..."

Када је Други батаљон кренуо из села Горња Клина да сачека и спречи прелаз Шабана Полуже и побуњеника у Дреницу, командант батаљона, Милан Митровић, добио је од Месног народноослободилачког одбора у селу као водиче двојицу Албанаца, од којих

се један звао Тахир Ајети. Они су обавили свој посао добро. Довели су батаљон на положаје, избегавајући насељена места, онако како је од њих захтевао командант батаљона. За време тешких борби остали су у батаљону, па су се касније са батаљоном и повукли. Када су се растали од батаљона, командант батаљона Милан Митровић је приметио да Тахир Ајети нема оружје, па му је, кад су се растајали, предао на поклон пушку коју је Тахир Ајети поштено носио до краја рата.

Према подацима о даљем кретању побуњеника, штаб бригаде је проценио да намеравају да нападну и освоје среско место Србицу. У настојању да то осујети, окупио је јединице око Србице.

Борбе за одбрану Србице од побуњеника трајале су од 31. јануара до 5. фебруара 1945.

Губици непријатеља за ових шест дана били су велики „али неутврђени“, а губици бригаде: 10 мртвих и 15 рањених.³⁷²

Одметници су предузели 31. јануара напад према Србици, борбе су вођене читавог дана, напад побуњеника је одбијен.

Бригади су тог дана као помоћ из Косовске Митровице упућена три топа са муницијом. Дејство топова имало је изузетан значај у овим борбама. Камион који је довезао топове и муницију пребацио је у Косовску Митровицу 19 рањеника. Првог фебруара борбе су опет вођене у току читавог дана, непријатељ је био приморан да напусти положаје. Бригада није имала губитака, а побуњеници су имали губитака који нису утврђени.¹⁷³

Наредног дана, 2. фебруара, борбе око Србице између прве Косовско-метохијске НОУ бригаде и побуњеника су настављене. Непријатељским снагама, иако су бројале око 600 побуњеника, вештим маневром резерве бригаде онемогућен је покушај да се пробију из Дренице у суседне крајеве.⁷⁴

„Одметници су навалили на крила бригаде на намером да је заобиђу али је она вештим маневром своје резерве то осујетила“.³⁷¹

Од 5. фебруара наступио је преокрет у борби против одметника. Прва Косовско-метохијска НОУ бригада, заједно са осталим бригадама, добила је задатак да почне опкољавање одметника како им се не би дозволило да се извуку из обруча.

Пета косовско-метохијска НОУ бригада, која се налазила између Косовске Митровице и Вучитрна, где је, „затварала тај простор“, 6. фебруара сукобила се са побуњеницима и један батаљон ове бригаде одбио је групу побуњеника која је покушала да се пробије тим правцем. Ноћу 7. и 8. фебруара ова бригада је

³⁷² Архив ПК СК Косова МК-Б-Т-бр. 969; Историјска комисија ПК СР Србије за Косово и Метохију бр. 463.

³⁷³ Архив ПК СК Косова МК-Б-1-бр. 969 и Историјска комисија ПК СК Србије за Косово и Метохију, бр. 463.

³⁷⁴ Архив ПК СК Косово МК-Б-1-бр. 969.

³⁷⁵ Историјска комисија ПК СК Србије за Косово и Метохију, бр. 463/1964.

водила велике борбе са групом од око 900 побуњеника, која је, такође, покушала да избегне опкољавање од јединица НОВЈ.

Трећа косовско-метохијска НОУ бригада сукобила се у селу Доње Обриње са групом од 300 до 400 побуњеника, која је, таксфе, покушала да избегне стварање обруча од стране јединица НОВЈ.

Четврта косовско-метохијска НОУ бригада кренула је из Пећи према селима Обриње и Тице и ту следећег дана напала око 400 одметника, а 8. фебруара приморала их је на одступање. У тим и држим борбама у Дреници из ове бригаде је погинуло 50 бораца.

И друге бригаде НОВЈ нападале су ову велику непријатељску групу са бокова и леђа, што је притешњене и опкољене побуњенике приморало да одлуче на коју ће страну покушати да изврше пробој. Проценили су да им се иза леђа налазе далеко јаче снаге, да су испред њих бројчано слабије снаге, па су се зато одлучиле на продор на оном месту где је положаје држао Трећи батаљон Прве косовско-метохијске НОУ бригаде.

Побуњеници су 7. фебруара успели да се пробију између села Ракитница и Лауша, где се налазила друга чета Трећег батаљона. У силовитом налету, а бројчано далеко јачи буквално су прегазили односно побили два вода друге чете Трећег батаљона. Спасео се једино командир једног вода, Милан Бабић. Борци Трећег батаљона, а нарочито они из митраљеске чете, оскудевали су и раније и тада у муницији која је била утрошена у непрекидним борбама, а нова количина муниције није била достављена због изузетно тешких услова одржавања веза и снабдевања.

Тако се из обруча извукло око 1.500 побуњеника. Са њима су се кретале жене и деца. После пробоја упутили су се преко пута Косовска Митровица - Пећ. Трећи батаљон наставио је да их гони, а побуњеници су бежали не пружајући отпор. Краће време задржали су се у селу Котаре.

За време тог предаха, са пута Косовска Митровица - Пећ на побуњенике у селу испаљена је једна граната, која је пала у гомилу побуњеника који су се разбежали. Трећи батаљон ушао је у село Котаре и ту остао до 17. фебруара, када је, по наређењу штаба бригаде, заједно са осталим јединицама бригаде, кренуо за Призрен, где је бригада требало да се одмори.

Први батаљон се, после пробоја побуњеника између села Ракитница и Лауша, упутио према селу Рудник да гони побуњенике, потом се вратио у Србицу, а затим је наставио према планини Чичавици да разбија одметничке групе које су се тамо склониле. Тај задатак обављао је све до поласка бригаде за Призрен.

Други батаљон је од 7. фебруара до поласка за Призрен по дреничким селима водио борбе са побуњеничким групама које нису успеле да се пробију из обруча.

У свим овим борбама у Дреници из Прве косовско-метохијске НОУ бригаде погинуло је 85 бораца, од тога 14 омладинки, рањено је преко 100 бораца, од којих су већина остали тешки инвалиди.

Поменимо и то да је од ових 14 погинулих омладинки њих 6 имало мање од 18 година Вука Бошковић из Пећи, Милица Влаховић из села Витомирице код Пећи, Десанка Јовановић из Пећи - погинуле у селу Полужа, Ковиљка Ђукић, из села Витомирице код Пећи - погинула у селу Пољанци, Љубица Крстић из Пећи - погинула у селу Лауша, Ковиљка Вујошевић из Пећи - погинула у селу Љубижде код Призрена априла 1945. у борби са одметничком групом.